

Ока, ойлан, көпелт, иле етир!

6/99

*Айда бир гезек чыкян ве интернет аркалы яйрадылян эркин нешир.
Эсасландыран Ё. Аннагурбан. 1998-нэжи йылың ноябрында Норвегияда чап эдилип башланды.*

Мазмуны:

- ◆ Азат мүнбер - Б. Аркалыев, Халкың ахы
- ◆ Портрете штрихлер - Команда (Довамы. Өңи 1-2-3-нжи санларымызда)
- ◆ Дервайыс гүррүң - Нэме этмели? Ким нэхили пикирде? (С. Ыклымов билен интервьюың соңы)
- ◆ Журнал ичиндэки китап - М. Тачмурат, Воспоминания
- ◆ Кысса - Азат Эркин, Гарашсыз гүнлер
- ◆ Поэзия - Ё. Аннагурбан, Энэ йүзленме (поэма)
- ◆ «Юрдун» почтасындан -Ягшымырат Язгелдиев, Мениң дүшүнишимче
- ◆ Хенек - Сясы ёмаклар

Азат мүнбер

Батыр АРКАЛЫЕВ

ХАЛКЫҢ АХЫ

Түркмен телевидениесинден Сапар хана алкыш окап агляян аялары диңләп, көшк журналистлери тарапындан халк миннетдарлыгы хөкмүнде тесвирленжек болуян наланың демлигинден алнан, өлүм пеллеси тутдурылан адамларың бокурдагы чала говшудыланда чыкарян хыркылдысына чалымдаш бир зат боландыгы барада пикирлендим. Аркасы ере дегмез пәлван дийлип васп эдилен халк өз ичинден дөмен дертден, мен-менликден хем наданлыкдан, шөхратпаразлыкдан хем ачгөзлүкден, залым небисден ымыклы басылды шекилли. Ар-намыслы хем мертебели миллетимиз, тарыхы гечмиши гахрыманчылыклы сахыпалардан долы түркменимиз инди өз кичижик диктаторындан, өз дөшүнден үч гезек гахрыманлык нышаныны дакан Брежневчиден горкусына галдырап отыр. Ол инди гоюн сүрүсиниң чопандан я гоюн итинден горкушы ялы, ковлан угруна гитмәге-де, гара агылда ач-сувсуз ятмага-да кайыл. Өзүни гоюн я гечи сүрүси ялы дар агыла габан залым чопана алкыш айдып, айдымдыр гошгы багышлап ятаны хайсы, какабаш гечи ялы агылдан ашып, гоңшы меллегиң от-чөпүне, айдалы, Эйраның я Овганыстаның тиръек-героинине агыз уряны хайсы. Эйсем, Сапар хан бу халкы, узак тарыхы гекчмишли миллети он йыла етирмән дыза чөкерәйдимикә? Бизиң гахрыман халкымыз инди догруданам гутарып, түкенип йөрмүкә? Эйсем-де болса инди бу миллетиң интеллигенциясы, аңлы-башлы огул-гызлары пикир этмейәрлермикә? Оларда өлийән халка, ылым-билимден хем цивилизациядан дашлашян миллетлерине, шол миллетиң ичинден өсүп чыкмалы дүрдәне зехинли чагалара, гелжекки бейик шахырлара, уссат художниклере, улы алымлара, пайхаслы

сыясатчылара, өкде врачлара, мугаллымлара, инженерлере хайпы гелмек дуйгусы жиннек ялыжагам галмадымыка?

Догры, бизиң халкымыз сада, ынанжаң. Аслында садалык, ынанжаңлык ялы говы зат бармы. Йөне инди шейле сада халк залым режим тарапындан еди йыл бәри эзилйәр. Ол инди өз йөрәр ёлуны гормез ялы бир дережә етирилип йөр. Түркменистан дийлен юртда диктатордан хем онун суратларыдыр даш хейкеллеринден башга хич зада гадыр ёк. Түркменистаның райатымың, йүреги даш сердара баш эг, тагзым эт дийлен залым сыясат алнып барыляр. Эгер баш эгмесең, дашары юртлара гачып гутулсаң зор болдугың. Ёгса-да башың өлүмли, малың талаңлы. Түркменистана гуш гелсе ганатдан айрыляр, гулан гелсе тойнакдан. Озаллар өңки союзың чәгине бир түркмен кгбечилеринден сорагсыз гидип-гелен болсак, инди шожагаз чәкде-де виза дүзгүни гиризилйәр. Информацион вакуум болса барха даралмак билен. Бу затларың бары өңки залымлыгың довамы. Бисоват хан бизи алтмыш докызың гарында галан гоюнлар ялы түкеллемек ислейәр.

Ёк! Асырлардан ашып шу гүне, бейик йигриминжиниң ахырына гелен халк өлмели дәл! Гуры санам болмалы дәл! Пөвхе сердарсумага гулам болмалы дәл! Өз хакына, кануны хукукларына эе болуп яшамалы, эркин өмүр сүрмели, ишлемели, дөрөтмели, несил өндүрмели, доваматыны довама сапмалы! Хәзирки режимиң биз үчин хеләкчиликлидигини, хөкүметиң антихалк ишлер билен мешгулдыгыны инди билмейәнимиз Ёк. Огурланан миллиардлап долларлардан, даргадылан мал-дүнъеден хасап сорандан гечен, биз инди иң бир күмсүк огрудан, якасы гайышлы жүбүкесенден оздуран яланчыдан рехим-шепагат сорамалы, гүнәмизи гечмегини хайыш этмели. Халк хачана ченли бейле яшап билер, хачана ченли биканунчылык канун орнунда гөрлер?

Элбетде, халкың ичинде бу агыр ягдая жан яндырян кән. Йөне шол жан яндырянлар бирлешип хем бир битеви гүйже өврүлип билмән гелийәрлер. Бу болса

залым режимин гурдуны гүндиз уладып, өмрүни узалдып гидип отыр. Эгер халк өзүни мундан бейлөгем гурбанлыга бакылян гоюн ялы алып барса, даңланына хем гүйлүненине бакман, дамагына пычак гоюянча «мана дегилмез-ле, мен аман галарын-ла» дийип, көр умыт билен яшаса, еке-екеликден көкүне ятмага шерт дөрөтсе, түркмен диен миллетден диңе яман ат галар! Эмма биз халкың аңсызлыга дәл, пайхаса гол бержегине, гоңшы-гоңшың янына, дост-достуң янына баржагына, обалыларың шәхерлилере, шәхерлилерин обалылары даянжагына, шейдибем юрт үчин улы хем мэкәм бирлигин, жебислигин эмеле гелжегине, огры-жүмри хәкимлере уруш-сөгүшсиз гачып гитмекден башга алач галмажагына ынанярыс. Гой, халк өзүни мүйнли дуймасын, огры дуймасын, нешекеш дуймасын, халкы шу гүне саланлар өзүни мүйнли дуйсун. Халкың хасабына, гарып галан миллетин чагаларының хасабына түркмен байы боланлар өзүни мүйнли дуйсун. Мунуң үчин бизиң халкымызың бир-бирине мүнкүр болмагы дәл, гөриплик хем ичигаралык этмеги дәл,

ынанышмагы, даянышмагы гөрек. Ил ичинде огурлыкдан хем парахорлукдан ичи гүйәнлер болса бәш-он процент. Олары хемме танаяр. Гой, режимден гөнененлер еке галсын. Оларың янына бармаң, бир-бирегин, өзүңиз ялы гарып галанларың янына барың, эл бершиң, йүрегиңизе говулык салың хем хайыр ишлерин, ил-юрт аладаларының пикирини эдиң. Шонда бизиң демократия хем азатлыга тарап бир әдим этдигимиз болар. Иң болманда дердин, ягны умытсызлыгың тарапында болмаң, бейтсеңиз дерт ендирмез! Гүйчли болар, рүстем гелер. Дертден гутаржак болянларың, эм гөзлейәнлериң, хайыр Ёлунда пида чекйәнлериң тарапында болуң, иң болманда пикриңизде биз билен болуң! Мен шуны сизден хайыш эдйән, илдешлер! Себәби шонда халк еңилмез пәлвана өврүлер!

Халкың ахы халкың өз гөзүни гапмасын, оны агладып хем чага-чугасы билен гара зынданларың ичинден гечирйәнлери тутсун дийсеңиз, озалы калбыңызда хайыр Ёлуны тутуң! Бу пикирлер бизе түркмен телевидениесиниң экранында ахы-нала эдйән түркмен аялларыны гөремизде гелди.

Портрете штрихлер

КОМАНДА

Ныязов хем онуң ордасы хақында хемме белли ве о диен мәлим болмадык пикирлер

(Довамы. Өңи «Юрдуң» гечен йылдакы 1-2, шу йылдакы 3-нәңи санларында.)

Оразгелди Айдогдыев

Оратжан (Ордабашы онуң адыны шейле тутяр) Түркменистаның Министрлер кабинетиниң башлыгының орунбасары, Медениет министри, «Дияр» журналының баш редакторы ве бир сөз биле айданында озалкы коммунистик режимин идеология секретары хем-де Гүндогар шаларына лепбейгулылык билен хызмат эдйән везир орнундакы бир эмелдар. Ол комсомолың тербиеләни, ягны башлык «ч» диенинен чебиш

соймага хем-де оны биширип, агза эбермәге етишйән чаласынларың хилинден. Шонун үчинем ол бу везипәни эеләни бәри сарман отыр. Мунуң үстесине ене бир топар везипелери эеләп, диңе башлыгың диени билен болуп, өз эркине хич иш этмән, иш бейле-де дурсуң, хич сөз айтман сакланып билияр. Мегерем шонуң үчиндир, ол ордада өзүңден өңки идеология секретарларыңдан хас ынамдар гөрүлйәр. Эмма президент оны кәте ил гөзүне далаяр ве ерличилликде айыплаяр. Шейле-де болса Түркменистандакы әхли дөрөджилик бирлешиклериң япылмагына я-да ятырыландан энайы болмазлыгына ишеңдир гатнашды, оларың хеммесини өз гол астына, Медениет министрлигиниң аппаратына йыгнап, гурултай хем пленум гечирмесиз, хатда ики-үч адамдан артык болуп бир ере жемленмесиз бир ягдая салмагы башарды. Элбетде, режим атасы ордабашының ярдам-

тагалласы билен. Инди түркмен дөредижилик интеллигенциясының векиллери бир-бирлерини гөрөнлеринде айыплы ялы букулярлар я-да эгленмән гачма билен болярлар. Юртдакы агыр ягдай барада пикир алышмак бейле-де дурсун, аркайын саламлашып, хал-ахвал сорашып хем билмейэрлер. Диймедик заларының дийдирилеринден, хөкүмете гаршы дилдүвшикде я-да питне мейиллиликде айыланарларындан, гадаганларын гара санавына гиризилмекден горкярлар.

1992-93нжи йылларда шу сепирлерин авторы онуң юмрук ялжак болуп эеләп отуран атгайтарым кабинетинде бирнәче гезек болды. Шол гезеклерин биринде-де кабинетдәки телефон аппаратларын Оратжана хас голай гойланы хөкүмли жырлады. О. А. дивардакы портрете үмләп, эркек адама гелишмейән, аялы болса хас нәзли гөркезийән үйтгешик бир мымыклык билен трубканы гөтерди. Аңырдан гүрлейән президент боларлы. Ол өз орунбасарындан нәме ишләп отырсын дийип соран болара чемли. Бәрки шейле бир мылайымлык билен, чага ялы пәксирәп гүрледи: «Сизиң суратыңызга середип, акыл-пайхасыңызын чуңлугы барада пикир эдип отырын, Сапар Атаевич! Шул адамың пайхасының йүзден бирине бир дүшүнип билседик, шонда түркмен бүтин дүниә агалык эдип отурмалы борды дийип пикир эдйән өзүмем...»

Мен илки бу гүррүни дегешмедир өйтдүм, сонундан кабинет эсинден «Иш арасында өзара оюн этмәге-де элиңиз дегйәр өйдйән? дийип сорадымам. О. А. бу сорага өр-гөкден гелди. «Оюн сең ядына дүшйәр, ниреде отураның билевери, буларын бары чын, шей диймесең бәрде ишлемерсиң...» Мен оңа «шей диениң билен ынансалар боляла, янсылаяң, үстүмден гүлйән» дийип, ызыңа шакырдык дакаймасалар» дийдим. О. А.: «Ынаня, онда-да гөзүне яш айлап ынаня, монча боля өзем» дийди. Соң бу хили сөзлер газетлерде чап эдилеп башланды, оларын ашагында илкилер

диңе Министрлер кабинетинин орунбасарларының голлары гоюлярды, соң бу язарманлара-да, президенти ол я-да бейлеки байрамчылыклар мынасыбетли гутламак ислейәнлере-де адат болды. Бу яланчылыкда иш адамлары сыпатында чыкыш эдйән түрк аркадашларымызам айратын ыхлас гөркездилер.

Мен бу ойны якындан хем дашдан кән сынладым. ТП Оратжана огланжыга йүзленен ялы мәхир билен йүзленйәрди. Оратжан болса онуң адыдыр суратыны Түркменистанын тәзе дөредилийән орден-медалларына алдыгына ябшырярды. Сердар суратларыны яйратмагы, эдара-кәрханаларын гапыларындан асмагы, дабаралы йыгнаклардыр концертлерин сахналарыны диңе сердар билен беземигесеп эдинйәрди. Түркиеде арзанжак ясалан түркмен байдакларыны гыммат бахалардан сатмаклығы өзүнден башга хич киме ынанмаярды ве юрдун ичинде байдак тикмеги малиелешдирмеги гадаган этдирмегиң чәресини гөрийәрди. Кагыз йүзүндәки сердара бу затлар дийсең хош яярды ве ол Оратжаның тәзе түркмен байларының бирине өврүлмегине шерт дөрөдийәрди. Ил йүзүне болса оңа огланжыга кәййәнденем бетер эдип кәййәрди. Бу кәйинчли сахналар телевиденийәниң экранындан бүтин иле гайталанып етирилийәрди. Оратжан болса, ордабашы өзүне кәйиненде, йүзүни галдырман, албашагай болан болуп, алдыгына блокнотына беллик эдйәрди. Соң художник Ёлдашларымызың бири бу сахнаны ятлап кән гүлди. Ол Ораз Айдогда душайсам боля, президент кәйәп дурка нәме язаяң-ай дийип соражак диерди. Оратжан болса, ил нәме диййәр, нәме айдяр диймән, өз башлан ойнуны, самсыклығы салып этжегини этмеги, ягны халкдан махлуклар ясамак сынагыны ве шу сынаг дөврүнде гөненип галмагы, баямагы хем беркемеги айратын гыссанмачлык билен довам этдирйәрди. Ол президентин шахсыет культуны шейле масгарачылыклы дережелерде чиширмегиң баш ерине етирижисиди. Ол муны гөрүмән-билимән эдйәрди. Онуң дирегем, халасгәрем, эклейжисем, атасыдыр-энесем шу сыясатды. Шу сыясат Ёк еринде О. А.

Ёкды. Себэби онуң халкың аң-акыл галкынышына, рухы ахвалатларына, милли тазеден дөрөйшине хич бир жәхтден дахылы Ёкды. Гайта ол өз ички хем дашкы мазмуны боюнча бу затларың әхлисине гаршы гелйәрди. Овнукды. Кичижик бәхбидиң гулуды. Өз сөзи, пикири хич вагт болманды ве йигрендиги өз пикири хем гарайшы болан адамларды. Ол бу хили адамларың гаршысына өз эли хем дили билен ачык хич зат этмән, ассырыңдан газаплы гөрөшйәрди. Түркменистанда чыкян газетлериң сахыпаларында башга пикирлилере сөгүлип чап әдилйән макалалары гурнамак онуң ишиниң бир бөлегиди.

Әлбетде, О. Айдогдыевиң Ныязовың хөкүметинде әлеийән везипелери кичи-гирим дәл. Хакыкатда, шейле везипелерде ишлән адам эртеки гүн азат сайлавлар болса, президентлигеде далаш әдип билмели. Белки, президент сайланып, өз халкы үчин улы ишлер-де битирмели. Эмма бу диңе болмалысыны айданда шейле. Хакыкатда болса Оратжан диңе Ныязовың режимине герек. Шол режимиң гугаран гүни ол Ёк. Режим атасы оны хич вагт өз орнуна далаш әдип билмежеги, кимдир бирлери билен бирлешмәге хем-де хәкимет угрунда гөрөшмәге гайрат тапмажагы, регион сыясатжыгы, ягны Ныязов әхли веляятлара дең гөз билен гараяр, оларың херсинден Ёкарда адам бар дийдирмек үчин янында саклаяр. Онсоңам ол мазалыжа юмуш огланы. Ислендик гүнәни бойнуна ат, үстүне гыгыр, азгырыл, герек болан гүни хайсыдыр бир айылганч айыпламалар билен ишден ков, өз элинде...

Әйсем-де болса, Оратжаның режимиң өңүндәки хызматларыны хич бир жәхтден инкәр әдип болмаз. Ол юрдуң идеологиясыны тутушлығына хем өрән үстүнликли сердарлашдырды. Дөрөджилик интеллигенциясының векиллериниң арасына ордабашының мадды хем рухы көмеги билен мазалыжа агзалалык салды. Дөрөджилик бирлешиклерини сөзүң гөни манысында

ятырды ве ады бар-да, өзи Ёк бир зат әдип гойды. Сердарлылыга гаршы чалажа мейли болан газетлери хем журналлары даргытмакда улы ишендирик гөркезди, шол газетлериң баш редакторларының бири болан С. Хановы хенизе ченлем өз янында есирликде саклап гелйәр. Онуң бир яш шахыры уланышы болса айратын өзболушлылыгы билен тапавутланяр. Ол яш шахыр ирден элине үч-дөрт саны үч литрлик банка алып, көшкде сатылян яңыжа саглып гелнен сүйт нобатына дуряр ве хем Ораз Айдогдыевиче, хем онуң секретарына, хем өзүне сүйт аляр. Шондан соң болса, тәзеже сүйт ичип, президенте вепалы болмак хакында гошгы язмага отуряр. Агшамлык ол өзүниң тәзе гошгулары билен телевидениеде чыкыш әдйәр ве эгер герек болса, президент үчин өзүниң ширин жаныны хем бержекдигини ынандыряр. Соңра болса, тәзе китабының галам хакына дәл, телекечилик ишлериниң газанжына алан машыныны мүнүп, Оратжаның бейлеки ишгәрлери билен билеликде Ашгадаың базар мейданларыңдан әлән ерлеринде гоян кичижик демир дүканларына айланып, оларда харыдың, ягны чигитдир чилимиң, аракдыр Әйран көкесиниң гечишини өврөйәр, сатылан харыт-малларың пулуны йыгнаяр хем доллара өвүрйәр.

Әлбетде, Оратжан гелжекки президент сайлавларында өз кандидатурасыны юрдуң баш везипесине гоймага милт этмекден я-да мейил билдирмекден гаты дашдакы адам. Эмма ол командада хут шу хили мынасыбетлиги билен узак сакланып гелйәр. Себэби Түркменистанда, озалам айдышымыз ялы, иш билйән, эгер герек болса эртир президентиң везипесини хем ерине етирип билжек адамлар дәл-де, әйсем бу везипә сайламак хакында пикирем әдип болмажак адамлар шейле улы дережелере етирильәр. Өсдүрильәр. Олар болса шол пурсатдан пейдаланып, халкың хем дөвлетиң эртеки гүнде дүшжек ягдайы хакында пикир этмән, диңе өзлери хем өз якынлары, везипеде узаграк сакланмак барада пикир әдйәрлер. Сакланярлар хем. Диңе бир саклананокларам. Халкы, интеллигенцияны заяламакда, адамларың агзыны алартмакда,

овунжак интригалар гурнамакда, везипе хем ат-шөхрат хантамачылыгындакы чепер дөрөджелиери режиме хызмат этдирмекде белли үстүнликлер хем газанярлар. Йөне гең ери, шейле улы талантларының барлыгына хем баш редактор, Медениет министри диен ялы везипелери эелейэнлигине гарамаздан, Оратжан язмакда, язылан зада баха бермекде, өзүнден бир пикиржики айтмакда гаты чөнне, дуран ери асыл. Эмма онуң уссатлыгы баш атманы башармакда, озалы биленем киме баш атмалыдыгыны кесгитлемеги башармакда. «Башараның башына» дийипдир түркмен.

Шейле-де Оратжан президентин адындан сердары васп эдйән дөрөджелилик ишгәрлериниң огул өериш хем гыз чыкарыш тойларына, яш тойы дабараларына гатнашяр ве тоюң себәпкәрлерине бейик Башының гызыл сагатдыр гүл совгадыны говшуряр. Мегерем бу көшк дөрөджелилик ишгәрлериниң тойларының иң бир дабаралы пурсатыдыр. Йөне, озалам бир акыллы кишиниң айдышы ялы, юртда галла экйән дайханың ишиниң хем поэма язян шахырыңкы ялы хорматлыдыгына дүшүнилен ягдайында хакыкы абаданлык башланяр. Хайп, түркмен хөкүмети өз оратжанлары хем гызыл сагатлары билен бейле хакыкатдан хениз гаты дашда.

Абаданчылықданам дашда, элбетде. Шонун үчинем О. Айдогдыевиң баш редакторлык эдйән «Дияр» журналында түрк памидорлары хем томат пасталары реклама эдилйәр. Хамала, Түркменистанда памидор өнмейән ялы. Гепиң гердишине, президентдир түрк помидорларыны реклама эдйән «Дияр» журналының Ёкары хилли кагызларда Түркиеде чап болуп, онуң чапхана харжының болмалысындан хас чиширилендиги барада Ашгабатдакы Метбугат өйүнде инди энчеме йыллар бәри гүррүң эдилйәндигини ятламак-да лазым. Бу гүррүңиң хакыкадан үзңе дәлдигини адыны айтмазлыгы хайыш эден МХК-ның ишгәри хем тассыкляяр. Йөне О. А. редакцияның машыныны тоя хем гелналжа иберип кирей этдирйән баш редакторлара берк дараяр, хожалықдакы ыкдысады меселелери бейле усулда чөзмеги язгаряр диен маглуматлар-да бар. «Әдебият ве сунгат» газетиниң озалкы баш редакторы, Түркменистаның халк языжысы, президентиң сатириги Тәчмәмет Жүрдековың ишден айрылмагына-да шу хили язгарыш себәп болупдыр.

Элбетде, ислендик адамда гөриплик, гөрүбилмезлик болуп билер. Эгер биз шу язгыларымызда О. Айдогдыевиң талантына гөрүбилмезлик эдип, оңа кем баха берен болсақ, бу бизиң етмезимиздир. Нәтжек-нейлежек, адам бар, етмез хем бар-да.

(Довамы бар.)

Дервайыс гүррүң

НӘМЕ ЭТМЕЛИ? КИМ НӘХИЛИ ПИКІРДЕ?

«Меркези Азияның постсовет дөвлетлеринде адам хукукларының бозулмаларының пидаларының халкара фондуның» президенти Сапар Ыкльмов билен интервью (Соңы. Гүррүңдешлигиң өңи 3-4-5-нжи санларымызда.)

Сораг: Бизиң гүррүңи дисскусия гөрнүшинде алып бармага чалышяндыгымыза окыжылар дүшүнендир. Кәбир меселәни ачыкламак

үчин бейлеки темалара-да гечмели боляр. Айдалы, бәхбит арамак хем номенклатура меселеси. Соңкы дөвүрде түркмен оппозициясының векиллериниң арасында шу темадан кәбир жеделлер дөрежек болан ялы этди. Сиз илжибашдан ачык платформа пикирини өңе сүрдүңиз, шу меселе барада-да өз пикириңизи айдайсаңыз?

Жогап.: Ачык платформасыз хич бир өңегидишлигиң болмажагы барадакы пикир диңе мениңки дәл, бу эййәм бүтин дүңйәде алнып барыян угур хем-де улы-улы дөвлетлери өсүше, абаданлыга гетирен йөрелге. Ачык платформа дөрөтмән аркайын, гиңден пикир алышмагам,

чекишмегем, дүшүнишмегем жуда кын. Мен демократ дийип демократ болнуп билинмейши ялы, башгалара демократ дәл дийип, өзгелериң кемини айдып хем демократ болуп боланок. Хер бир бабатда болшы ялы, бу ерде-де кимиң кимдигини бош сөзлер дәл, эдилйән ишлер гөркезйәр. Вагт хемме задың ызындан етйәр. Ызындан иң чалт етдирйән задам ялан, бош габармалар ве ш.м.

С.: Ялан барада ятланыңыз говы болды. Иң улы ялан, мениңче, ил бэхбидиниң адындан гүрленип сөзленйәр. Мысал үчин, сиз шу эдип йөрөн ишлериңизде нәме бэхбит гөрйәрсиниз? Түркменистанда министр болуп отурандан кән говы гүнүңиз бар. Өсен демократик юрда яшарсыңыз, ийжәк-гейжәгеиңиз, дынч алжәк курортларыңыз, чагаларыңызың окувы я ховпсузлыгы гайгы дәл. «Дынч башым, дынч гулагым» дийип отурыберсеңиз болмаярмы? Режимчилериң дили билен айдыланда, бу давалара, гох-галмагала гошульшсаңыз, я-да болмаса, өз дилимизде айдыланда, ил бэхбидине бир ишлер этжәк болсаңыз, улы тидакәрлигем-ә герекидир. Биринжиден, вагт тидакәрлиги герек, икинжиден мадды тидакәрлик... Буларың үстесине, бу херекетлериңиз бир топар адамы рахатсызландырыбам билер. Онсоң бу эдилйән затларың аңырсында хайсыдыр бир бэхбит ятмаса, шонам сиз гөрйән болмасаңыз, шу барда-да хич зат айтмасаңыз, диңе ил бэхбиди үчин башымы этегиме саян дийсеңиз, гөнүмеллигиме багышлаң велин, мениң үчин бу сөзлер хәкибир батлырак айдылан жүмлелерден кән энайы гөрүнмежәк боляр...

Ж.: Мен хич вагт бэхбит араман гаршысына болан адам дәл. Бэхбитсиз иш этмегиң улы бир тарапдарам дәл. Онсоңам, хер нәме дийлип-айдылса-да, мен-ә энтәк диңе ил бэхбидине ылгап йөрөн адамың үстүнден барамок. Элбетде, бу барада улы-улы гүррүңлер эдйәнлери хәли-шинди гөрйән. Йөне мен диңе ил бэхбидини араяндан болуп ялан

сөзлемегиң нәме манысының барлыгына велин, о диен дүшүнип барамок. Онсоңам бэхбит бар, бэхбит бар. Мен бир гымылды эдйән болсам, илки өз бэхбидим, соң чагажыкламмың, өз ожагымың, доган-гарындашларымың, иң якынларымың, галыберсе дост-ярларымың бәбиди үчин эдйән. Мен өзүмиң ве чагажыкламмың яшажак жемгыетине пархсыз болуп билемок, муңа хич кес пархсыз болмалам дәл дийип дүшүңйән. Кимем болсаң, ягны баям болсаң, гарыбам болсаң, ортахалам болсаң, чүйрүк жемгыетде кын. Чүйрүк жемгыетиң ортарасында диңе өзүң үчин женнет гуруп боланок. Онуң бир еринден аман сыпсаң, бейлеки ериниң сени хем чүйрүклүге улашдырмажагына хич бир кепиллик Ёк. Муңа мысал хөкмүнде, шу вагт Түркменистанда кәбир министр, бай болуп отуран адамларың чагаларының сүпүк нешекеш болуп чыкмагынам гөркезсе болар. Тутуш жемгыети гуршап алан коррупция, жәнәятчылык, огурлык айратын алнан бир адамы я-да адамлар топарыны аяп я сылап гояр дийип болжак дәл. Себәби адам ислесе-ислемесе шол бир жемгыетиң ичинде яшамага ве ишлемәге, жемгыетчилик билен гатнашыкда болмага межбур. Гөчүп гидип, говы ерлерде яшамак болар диймегиңизем мүмкин. Кәбир адамлар муны шейле-де эдйәр. Мен мунам айып гөрүп дурамок. Йөне адамда мениң ватаным, мениң юрдум, мениң топрагым диен бир дуйгы боляр. Ол дуйгуны өзүнде өлдүрип билйән адамларам болса бардыр. Ол адамың ички дүңйәсине баглы зат. Мен бу дуйгыны өлдүрип билмедим, чагаларымам шонуң ялы. Адам өз ватанындан башга ерде ят адам. Шол ятлыгам мен элмыдама дуйжагыма гаты говы дүшүңйәрин. Ят ерлерде вагтлайын ишләп болар, вагтлайын яшап болар, дынч алып болар. Йөне өз ватаның өвезини долдуржак хич бир зат Ёк. Бу затларың үстесине-де мен көплүк бир машгалаң векили. Шонуң үчин мениң этжәк пидам ислендик тарапдан пейдалы. Галыберсе, догры адам болуп билмегиң өз бир гиден дөвлет (капитал), ынамдар адам болмагың өзи бир гиден дөвлет, пикир алшып билйән, агы-гараны селжерип билйән адам болмагың өзи гиден бир дөвлет. Бизи шу гүне ченли

ырsgаллы, дөвлетли машгала эдип саклап гелйән затлар шулар. Юрдуң агыр ве гаранкы гүнлери гырада дурмак, бизиң дүшүнжәмиз боюнча-да, алан тербийәмиз боюнча-да хич бир хене гелжек зат дәл. Мениң бар бәхбидими шу маның ичине салсаң-да боляр. Ватан дийленде, муңуң сөвдасы шол сөз билен гутаряр. Йөне эдйән ишлеримде ве херекетлеримде ашагындан чыкып болунмаян зыянам чекемок. Ондан өтри, овнук сөвда эдйәнлер үчинем ватан барада алада этсең зелел дәлдигини ятладасым гелйәр.

С.: Элбетде, мен бу айдяларыңыз билен разылашян. Йөне башига-да, узакдан гөрийән бәхбитлериңизем болмалы дийип дүшүнйән. Сиз өңки номенклатура ишгәри. Везипе давам Ёк дийсеңизем, бир топар баслыгып ятан хыяларыңызың болмагы мүмкин. Бу хич ким үчин айып дәл. Онда-да етерлик сыясы-ыкдысады дүшүнжәси бар адам үчин айып дәл. Бу бир. Икинжи бир тарапдан, орта чыксаңыз, ики тарапданам ока тутулжәгагыңыздан чекинеңзокмы? Бизиңче, сизде ики тарапам бирахат этжәк хәсиетлер гөзе илйәр, эржәл, гысга вагтда компьютерде ишлемәни хем оппозицияның материалларыны интернет аркалы бүтин дүниә эльетерли этмәни башардыңыз. Өз пикириңиз, өз дүниәгарайшыңыз, өз ише чемелешши усулыңыз бар. Сораглара жогоп бершиңизден позицияңыз гөрешсиз бермежәге меңзейән, товшантүй дийип болмажак хәсиетиңизи гөрийән. Бу-да ики тарапда-да аркайын яшашып йөрәнлери бираз бимаза этмели...

Ж.: Эсасы сөвдаң гутарян ерин-ә мен дүшүндирдим. Бейлеки дийжәк болян задыңыз-да дүшүнйән. өИл агза кераматө дийилйәнинем, өтүссесиз от чыкмазө дийленинем билйән. Ялңышяның элмыдама иш эдйәндигинем билйән. Иш этмезлигиң түркмен жемгыетинде иң аматлы позициядыгынданам хабарым бар. Себәби иш эмән ялңышып боланок. Эгер

сениң ялңышың Ёк болса, онда сен акжа жүйжә болярсың. Элбетде, ики ортада томшачы болуп, казылыгам этсе болар. Бу-да ялңышмазлыгың бир усулы. Бу затларың хеммесине дүшүнйән. Дурмуш булары маңа дүшүнмежәгем болсам дүшүндирди. Иш эдип энтәк таңрыялкасын алан Ёк. Муңам билйән. Йөне адам өяпысыө дийип бир зат бар, муны үйтгетмек гаты кын боляр. Мен кәмиллик яшымдан бәри зәхметиң ичинде. Бир дөредижилик билен мешгул болмадым, галан кәрлең аглабасыны өгелин болмасамам гәдикден гарап гөрдүмө диер ялы ягдайым бар. Онсоңам мен иши ил я-да еди ят үчин эдемок. Биринден таңрыялкасын алмак үчинем эдемок. Сыпайычылыгы бир гыра гоюп айтсак, түркмен дөвлетиниң я-да түркмен халкының маңа таңрыялкасын айдар ялы баханасы гаты кәнди... Эмма онуң ерине түркмен көшк журналистлеринден кәбир дилиңе алып болмажак сөзлери эшидйән. Көп халатларда бу ишләниң хақы боляр. Мен муңа-да дүшүнйән. Гелжәкде-де уллакан таңрыялкасын тамам Ёк. Онда-да Швеция гелип, даш- төвөрегиме сын салып гөрдүм. Адамлары танамак үчин бирин-бирин душудым. Нетлерини, пикирлерини, максатларыны өврәндим. Соң эп-эсли отурыбам пикир этдим. Догрусы, өз халкыма гаты хайпым гелди. «Әх, түркмен ага, түркмен ага» дийип, көп ичими гепледип гездим. Хер зады пикир эдип гөрдүм. Бу халкың дадына кимиң етишип билжәгини ойландым. Хич ерден делалат гелмежәги, өз-өзүңден хич задың үйтгемежәги хемме затдан агыр дегйәрди. Мениң ише болан гужрумы ишлешен адамлар говы билмели. Йөне шо вагт дөрдүнжи-бәшинжи сапар аркамдан урлуп, гөвнүмиң гаты чөкгүн махалыды. Гужур дийилйән зат адамыны депелидигиңче өчйән экен. Гужурың өченсоңом өзүң өчме билен болян. Гөрешсиз, өзүң өчмәң нәмедигини мен дүшүндирип отурмайын. Какам пахыр элмыдама ятларды: өОглум, дурмуш диймек гөреш диймекдир, яшажак болсаң диңе гөрешмели, галаны дурмушың хекаяларыдыр, оларам диңлесәң диңле велин, йөне диңе гөреш ве гөреш ве ене-де гөрешө диерди. Мен өзүмиң ички гөвнүчөкгүнлигим билен гөрешмелидим. Бу

гөрешинң нетижели болмагына-да гүйчли мотив болмалыды. Мениң өз ягдайым, дөвлетимизинң ягдайы, даш-төверегимдәки адамларынң ягдайы -- буларынң бары өз-өзүнден әгирт улы мотивди. Онсоң мен мотив гөзләп даша гидип йөрмели дәл дийип, өзүми эле алмагы ымыклы йүрегиме дүвдүм. Бу меселәниң дине бир тарапы.

С.: Меселәниң икинжи тарапына гечелиң онда?

Ж.: Меселәң икинжи тарапына гечсек, догрымы айдайын, мен сыясат ойнамок, даха догрысы ойнасым геленок. Мен бу иши говы гөрөмок. Икинжиден, мениң везипе я-да позиция давам Ёк. Мен бу затлардан ирен. Догры, бейле диеним билен, маңа ынанжак болуп дуран адам боласы Ёк. Шонуң үчин кәбир затлары хас аныграк хем гөнүрәк айдайын. Көнәни, ягны өноменклатура дөврүмиө ятласам, әдйән ишим элмыдама дүшевүнтлиди. Миллети түркмен болан өдүшевүнтли ишө диңе огурлык-жүмүрлик, парадыр пешгеш дийип дүшүнйәр. Бу-да бир бетбагтчылыгың аламаты. Йөне телеке, иш, укып, ягдайдан пейдаланма ве ш.м. биленем уллакан дүшевүнтли ишлесең ве ишлер этсең боляр. Муны женаят дийип дүшүнйән я-да төверек-даша дүшүндиржек болян адамларынң өзлериниң жемгыетиң өңүнде уллакан женаяткәрдигини, өзем диңе шу сөзлериң манысына дүшүнип билмейәни үчин женаяткәрдигини ныгтасым гелйәр. Түркмен халкы бу гүн иш әдип билмейәнлигинден хор гүне дүшенок, даш-төверегини шолар ялы терс дүшүнжели адамларынң гуршап аланлыгындан шейле чөкди. Мениң илки беллежек задым дүшевүнт барадакы дүшүнжәмиң шундан ыбаратлыгы. Мундан аңрык дүшевүнтли сөзүни мен шу маныда, ягны хакыкы хем догры манысында уланянымы ныгтаярын. Әйсем, адам нәме үчин дүшевүнтсиз ишде ишлемели? Бәхбит, пейда, дүшевүнт болмажак болса, иш этмегиң

нәме манысы бар? Шу затлара дүшүнибем, мен дүшевүнтсиз ишде нәме үчин ишләйин? Мең ишим хасам бетер дөвлете дүшевүнтли болды. Өзүме ве машгалама кән вагтым болмандыр, соңа гоюп, бираз гижә галыпдырын. Шу вагт боланлары билип ве болянлары (талаңчылыгы) гөрүп, ялңышандыгыма дүшүнйән. Ишлән дөврүмде, хусусан-да 87-94-нжи йылларда дөвлете гетирен пейдамың мукдары бир адам үчин уммасыз болмалы. Өзем дилиңе алып болжак әгирт мөчберде. Мен бу затлары маңа айдылжак я йөңкелжек болшы ялы диңе бош сөз билен, дил билен дәл, документ, хасап китапларыны гөркезип субут әдип билжек. Шол санларам бир-ики миллиард доллардан аңрык гечирип билмедик болсам, сен иен чөрегиңи өдемедиң дийип билерсиңиз. Муны Ныязов билмесе-де, гиден жемагат бар, шол билйәр, галыберсе хасап китаплар бар, архив бар ве ш.м. Йөне муны Ныязовам гаты говы билйәр, эмма билмезлиге саяяр. Бу онуң өз иши. Мен оңа 1994-нжи йылда Ёкарда ятлан хатымда өкадр заяламага ховлукма, бираз вагтын гечерине май бер, сизе нәмәң нәмедигине дүшүнмәге, өңи билен соңуны денешдирмәге мүмкинчилик дөрәре дийипдим. Инди мениң Ёлдаш Ныязова шо денешдирмели вагтын биреййәм гелендигини, өзүмиң мамла болуп чыканымы ятладасым гелйәр. Өңден гөрүжи Ныязовынң өрән гаты ялңышандыгыны инди көплер айдып билер. Мен болсам онуң өңүнден-ә дәл, ызындан гөрмәге укыбынын бардыгына-да гаты шүбхели гараян.

Ене бир гезекде, гаты гызыккланан вагтынң бу затларынң гүррүңини хас гиңишлейинрәгем әдип билерис. Ховлукянлар бизиң ишлән дөврүмизинң документлерине жикме-жик середип билер. Мениң төверегимде болан адамларынң хичиси газанчсыз я-да дүшевүнтсиз болан дәлдир. Мунам мен хич кимден гизләп отурамок. Бу адамлар хич бир затдан хорлугам чекдирен дәлдирлер. Онам шол жемагатдан сорасынлар, идесинлер. Ишлейән адам нәме үчин дүшевүнтсиз, өз зелелине ишлемели. Бу мениң ишлейиш методларыма, принциплериме хич догры

геленок. Шол дөвүрде саны ресми 700-ден гечйән, ресми дәл 1000-ден гечйән министирлигиң аппаратыны алжакмы, я-да 2,5 мүңе голай кәрханадыр хожалыкларың ишгәрлерини алжакмы, мениң бу айдяңларыма хеммеси етерлик делил болуп билер. Шүбхеленйәнлер шол дөврүң бюджетине, бейлеки хасап-хесип документлерине середип билерлер. Бу затлары бизиң агзымыздан эшидип отурмагың хич бир хажаты Ёк, олар кагыз йүзүнде, еринде бар затлар. Эгер шу ве шу айдыяңларга дахыллы затлар барада орта чыкып субутнамасы билен гүрлөп билжек адам бар болса, шол адамыңаң диениниң чала жаны бар болса, ол адам алкышларга мынасып дийип, төрдөн ер берердим. Мениң өзүмиң бириниң башына тәч болма арзувым Ёк, төрдөн ере-де давам Ёк, йөне халкымың өңүнде дилим гысга болар ялы еримиң Ёкдугыны ачык айдяң. Муны шейле, ягны дили гысга дийип гөркезжек боляңлар билен элмыдама эгри отурып, догры гүрлөшип билжек. Мениң илиң өңүнде хасап берме боржум Ёк. Менден шикаяты бара айтжагым болса шу: ынха алың ала мейданы, элиңи чермәп, орта чыкыбермели.

С.: Инди номенклатура меселесине-де геләйсек?

Ж.: Дөвлет ишинден айрылып-гоюляң адама номенклатура дийилйән болса, онда мен барыптан номенклатура. Иш стажымың аграмлы бөлегини дөвлет гурамаларының айрып-гоюляң ерлеринде ишледим.. Мен муңа гынанып дурамок. Себәби кимдир бириниң озал дөвлет ишинде ишләндигини онуң гаршысына делил эдип гетиржек болмак биманы бир зат. Онсоңам бизиң аз санлыжа миллетимизи номенклатура ве номенклатура дәле бөлжек болмагың өзи акылсызлык. Себәби бизиң көпимиз я өңки-соңкы номенклатура, я-да онуң оглы-егени, я-да башгарак голайы. Онсоң бу сөзи миллети гаршылыклы сынплара бөлен ялы диле чолаг этмек бирхилирәк болар. Хәзир миллетиң ичине шунуң ялы

бөлүнишик салжак боляң адамың хөкманы сурадга я өзи өңки я соңкы номенклатура ишгәриниң оглудыр, я доганыдыр, я инисидир, я егенидир, совет дөвлетиниң ичинде яшан болса, номенклатура илтешиксиз дәлдир. Башгача болмасы гаты кын. Болманда атасы-бабасы совет хөкүметини гурмага гатнашандыр. Бар, арасындан ак жүйже ялы бири чыкайды-да -- бу өак жүйжәнемө, мен өакө диймәге хич хили артык хукугы Ёк. Себәби олам бейлеки гара жүйжелерин ичинде өсен. Элбетде, биз тәзеден 1917-нжи йылдакы пролетар революцисыны этмели дийип дүшүнмейән болсак, бу шейле. Галан ягдайда бу сөз диңе эмел үчин, йөрите уланыялар дийлип билнер. Мениң пикиримче, бу жемгыети бөлүп, өзүңче эдара этмек үчин уланыялар терминалогияларың бири. Бу терминалогияны кән үрч эдип уланыя адамалара мен гаты шүбхе билен гараян. Мениң үчин бу ягдай өз манысы боюңча тирепаразлыгы, миллетчилиги горжалан билен дес-дең. Кәхалатларда болса жемгыет үчин хас ховплы болубам гөрүнйәр. Тарыхда бу затлар болуп гечди, буржуй дийип гырдылар, бай-батрак дийип гырдылар, соң кулак дийип гырдылар., НЭП дийибем гырдылар, пантүркист дийип гырдылар, дашары юрт шипионы дийип гырдылар, молла-мүфти дийип гырдылар. Шу гыргынчылыкларың хеммесиниң адамзадың көкүне ятмакдыгына, өсүше, прогресе каст этмекдигине дүшүнилмесе, гелжекде көне номенклатура дийибем халкың гыргына салынмажагына ким гүвә гечип билер. Мунам бир сыясатчы уланып билер... Шу вагт муны ики тарапың бири легал, бейлекиси легал дәл ягдайда уланыя. Гелжекде уланылмаз дийибем кепиллик Ёк.

Соңкы дөври аланыңда, кадр меселесини диңе Президент чөзйәр. Икинжи дережелирәк дийлени веляятлар, этраплар, соң эдаралар, гараз-хай бир бригаданың бригадирине ченли везипе эси, номенклатура боляя. Ким киме гөрә номенклатура дийлене баряя. Эйсем, дайхана өз бригадириниң номенклатура болуп гөрүнмейәндигине гүвә гечип билжек бармы? Номенклатураның гаршысына

гөрешмели болса, дайханың илки өз бригадириниң якасындан тутмажагына ким гүвә гечип билер. Дайханын иң илки ве иң улы худаы бригадири. Бригадирем өз дайханының үстүнден долы хөкүм сүрйәр ве ол колхозың иң хай-хайлы номенклатура ишгәри. Ызянындан башлык, соң оба арчыны, соң хәким гелйәр. Номенклатураның гаршысына гөреш дийленде, халкың 60% оба илаты болансоң, бу манысыз гөреш илки шол топарың арасында туташа билдиңизми.... Бу сыясатда гөмлөтөйлик дөл-де, нәме эйсем?

Жемгыети дагыныклыга итерйән тирепаразлык я-да миллетчилик меселеринден хас айылганчылыгы, номенклатура дийилйән сөзүң аңырсында ятан адамларың саныны иследиңиче узалдып боляндыгыдыр. Икинжи бир тарапдан болса бу жемгытин иң соватлы ве интеллектуал актив бөлегини ойна салмазлык үчин уланылян эмел дийип белләсим гелйәр. Бу-да шу меселәни өзүне байдак эдйән адамларың мамладыгына, халка пейдалы бир затлар этжек боляндыгына уллакан шүбхе дөрөдйәр. Соңкы 7 йылың нетижелери аклы-үшүги болана көп зат гөркезди. Мысал үчин, гарашсызлыктан бәри гечен 7 йылда номенклатура дийилйән топар не оппозиция дийилйән топара пәсгел берди, не-де Ныязова. Ики топарыңам ишиниң нетижесем, ине, ортада. Шондан бәхбит тапан топар болса, гөркезере бир зат болса, биз дыкгат билен диңләп билердик. Шу гүне ченли бу метод, бу гурал говы уланылып гелинйәр. Мениң өзүм-ә шу гуралың КГБ тарапындан ише гиризилен гурал дәлдигине гүвә гечип билжек дәл... Келлесини галдыраны бирден ики тарапдан ока тутярлар. Бу гаты нетижели усул болды. Оппозицияның хатарының көпелибермейәнем, бир ерик гелип билмейәнем, хич бир ишиң башыны чатып билмейәнем шу усул себәпли. Режимиң өмрүни узалдып, онуң гаршысына чыканлары пайхынлап отуранам шу ве шуңа меңзеш бәрден

гайтмалар я-да дүйпли ялңышлыклар дийип белләсим гелйәр. Башгача айдыланда, номенклатура жемгыетиң сынпы гатлагы я-да үйтгешик бир гөрүлмедик айып дәл. Совет дөврүнде доглан адам болмагың гүнәси бар болса, номенклатура болмагыңам шондан улы гүнәси Ёк. Бир акыллы-башлы, агы-гараны гөрөн көне-тәзе номенклатура ишгәрини өзүм-ә 1000 саны элинден хич бир зат гелмейән, дүшүнжеси, гөзәтими бурнундан аңрык гечмейән адама чалшып билжек дәл. Ол огры, бу догры диймәге болса, ене бир сапар гайталаарың, суд органындан, онда-да диктатор режиге гарашсыз, хакыкы суд органындан башга хич кимиң хукугы Ёк. Улы везипеде ишләне огры я парахор дийибермели болса, онда шу вагт везипеде отуранларам учдантутма огры хем парахор. Иң болманда шолар бу барада хич киме сөз дийип билмели дәл. Шонуң үчинем хемме киши өз сөз хакыны дең дережеде уланмага хаклыдыр, йөне делилли, субутнамалы гүрленмели, бош гыкылык турузмалы дәл. Шонуң ялы-да башгаларың сөзүни гысгалтмага, чөклендирмәге, ким болса болсун, хич кимиң хакы Ёкдур. Бу меселеде диңе өзүни хаклы дийип субут этжек болян топарың хич бир демократия кадасыны ыкпар этмейәндигини ачык айтса болар. Себәби демократияның илки өңде гойян меселеси ынсаның хак-хукугы. Нәхили шерт болса болсун, адамың өз пикирини беян этмегине, айтмагына чөк гоймагың өзи диктатурадан энайы зат дәл. Бу бириниң эркин хукугына каст этмек боляр. Шуңа-да бизиң адамларымызың хеммесиниң, дашары юрtdакысының хем, ичери юрtdакысының хем дүшүнмеси герек.

Эгер биз хакыкатдан-да ынсан хаклары үчин гөрешйән болсак, илки билен шол гөрешйән диййән адамларың өзлериниң бу меселә илик-дүвме дүшүнмеклери герек. Болмаса бизиң режимиң гаршысына гөрешйәс диййән задымызың манысы башгача болуп чыкяр. Сөзүми жемләп айдамда, гечмишде утанар ялы этмишим Ёк болса, бир топар иш ве дурмуш тежрибәм бар болса, үстесине тежрибәмден ве билгимден дөрән бир топар гызыклы ве пейдалы болуп билжек пикирлерим бар болса, ишлесем энтәгем

өзүме хем жемгыете пейдам етжек болса, мени ве мениң ялы адамлары нәме ниет билен бир гыра сүйшүрмели. Мунуң аңырсында говы ниет ятыр дийип, мениң өзүм-ә гүвә гечип билжек дәл. Өзем хич кимден чекинмән, мениң билен хасабыңыз бар болса, ынха мен дийән. Ондан өтри мен өз пикиrimi айтдырмасаларам айтжак. Оны кабул этмек я этмезлик халкың иши. Онсоңам мениң айтжак болян пикирлерим хөкманы суратда догры болмалы дийлен зат Ёк. О пикирлери мен жемгыетиң я бир топар адамың бойнуна-да дакжак болуп дурамок. Йөне шейдип пикир алышылмагы бир топар адама гөрелде, жемгыете-де пейдалы дийип хасап эдйән. Башгача жемгыете нәдип пейдалы болжак. Асандан йылдыз гапып гетирип берип боланог-а. Хемме гениал затлар садалыкдан, ягны озалы йөнекей пикир алышмалардан, жеделлерден гелип чыкяр я-да гөзбаш, тәсир аляр.

С.: Кәбирлери жемгыети арассаламалы, ягны озал ол я-да бейлеки везипеде отурып азанлардан сапламалы, оlara иш ынанмак болмаз диен ялы пикирлерем яңыдырлар. Сиз муңа нәме диерсиңиз?

Ж.: Мениң пикиримче, бейдип жемгыети арассалап болмаз. Жемгыет дине жемгыетиң ишлейән кануны механизмлери билен, хер бир проблеманың ужындан тутулып күлтерленип чөзлененде арассаланып билер.. О канунларыңам хил дережеси говы болуп, нәхили чалт дурмуша орнашдырылса, шонча-да говы болжагы киме дүшнүкли дәл. Элбетде, санасаң ики элиң бармаклары кән болжак оппозицияның ичинде бу меселә аграм саянлар көплүк дәл. Мен олары сөз хакындан кесмели я-да чәклендирмели дийилен меселәни өңе сүремөк. Гайтам шол адамлар өз делиллерини айдар ялы ер бермели, мүмкинчилик бермели дийип дүшүнйәрин. Йөне гаршылыклы пикирлере-де мүмкинчилик берилмели. Эгер шейдилмесе, улы-улы гүррүңлер эдип, демократсырап, ене башга

пикирлилериң хем агзыны тутжак болсак, бизиң режимчилерден тапавудымызың болмадыгы. Шу ве шунуң кыбап бейлеки бир топар меселелерде гапдалдан айдылян, язылян-позулян затлар мени кән бир тисгиндирип дуранок. Максат пикир алышмаклык болса, хакыката етмек болса, сабырлы болсак, хемме задың аныгына етерис дийип умыт эдйәрин. Бизин адамларымызың өң совет дөврүнден бәри ве соң мазалы гөзүниң оды алнан. Сәхел гаршылыгам, ол я-да башга пикирлерем, айдылян-язылян затларам, догру-нәдогры, кәте улы бовет ялы болуп гөрүнйәр ве адамлары ызына тесмәге межбур эдйәр. Себәби журналдыр газет болсун, радиодыр телевидение болсун, дөветиң ичинде я-да дашында болсун, эркин нешир болсун я болмасын, метбугат серишделери түркмениң пайына дүшйәни шу гүне ченли еке базарлыгында галяр. Бу-да көп затларың билнип я-да билмезликден Ёйулмагына, кә проблемаларың берчинлешмегине Ёл ачяр хем-де халкы хабар серишделеринден барха узаклашдыряр. Хер нененси гынансак-да, бизиң халкымыз инди иң аз окаян халкларың бири болуп галды. Бу ерде түркмен жемгыетиниң дөрөдижилик гатлагыныңам гүнәсиниң гаты улудыгыны беллемек болар. Шонуң үчин тәзе өЮРТө журналының ачык пикир алышмак йөрелгесини өңе сүрмегини мен түйс йүрекден мүбәрәклейәрин. Бу ягдайы тәзе ачылжак журналларда-да, интернет сахыпаларында-да када өвүржек болмалы. Эгер шейдилсе, агыр ягдайдакы халкымыза аң тайдан бир гез Ёкары галмага комек боларды. Иң болманда галп идеолгияның керебине чолашып, чүйрәп галмазлыга ярдам боларды. Халкда пикир алышмага бираз батыргайлык дөрәр ялы, кәбир адамлары үркүзжек затларың хем гаты бир жан алгыч горкулы дәлдигинин, оларың хеммесини совук акыл билен селжерип боляндыгыны гөркезип-гөркезип гитмели. Ол я-да бейлеки пикири айтмагам, язмагам болар, эгер ялңыш пикир болса, гаршы чыкмагам болар. Пикир айдылдыгы бирини Ёк этмели дийилдиги дәл, я-да шол пикире гаршы чыкылдыгы шол пикири айдан адамы Ёк этмели дийилдиги дәл. Адама пикир

этмек, айтмак-диймек укыбыны ярадан таңры берипдир, оны хайсыдыр бир сердарсумак я-да оппозиционеру-диссидент алып я кесип отурмалы дәл. Биз энтәк хакыкы демократияның Ёлуна дүшйәнчәк кән чаркандаклықдан гечмели, муңа өңүнден дүшүненимиз хем тайынлыклы боланымыз ягшы. Шонуң үчинем бу кын ишден хич ким четде-де дурмасын, хич ким башга биринден мейдан я ерем габанмасын. Бу мейданда, бу гөрешде хеммә ер бар. Көп пикирлер электерден эленип, элегиң үстүнде дине иң сагдыны ве пейдалысы галар. Эгер биз бу иште илки ачык пикир алышмак процесини, ягны ачык платформаның илкинжи шертини дөрөдип билсек, улы иш этдигимиз ве жемгыетиң ачылмагына улы гошант гошдугымыз болар. Өзем шу ерде окыжыларың пикирлериниң авторларың пикирлери билен дең болмагы я габат гелишмеги хөкман дәл, бу асыл мүмкинем дәл. Эгер шейле болса, ягны хөкман хемме киши дең пикирленмели болса, бу дүнийәниң гызыгам болмазды, хич хили өсүшдир өнегидишлигем болмазды. Айдылян я-да язылян пикир нәхили боланда-да, ресми гурамадан гелсин, шахсы адамлардан гелсин, тапавуды Ёк, биз шоны яйынламага, ягны журнал, интернет аркалы иле етирмәге тайындыгымыза гүвә гечмели хем бу барада ачык айтмалы. Гысгача айдыланда, мениң позициям шейлерәк. Галанынам енеки гүррүңдешликтерде селжериберерис.

Хабарчы: Сапар ага, «Юрдуң» сахыпаларында ачык пикир алышма илкинжи болуп сесленениңиз хем гызыклы пикирлериңиз, кәбир гәмлетейрәк сорагларымыза хем гатырганман, сабырлылык хем совукганлылык билен жәогап бермәге чалшаныңыз, гүррүңдешлигиң довамьнда өз сыясы гаршыдашларыңыз кемситжәк болуп чытрашманыңыз үчин уллакан таңрыялкасын айдырыс. Шонуң ялы-да

сизиң адыңыздан ве өз адымыздан илдешлеримизи бу пикир алышма гошулышмага чагырарыс. Эгер Түркменистаның ресми төвереклеринде хем айдара зат болса, делил тапылса, бу гүррүңе гошулышып билерлер. Биз олар ялы «бир дөвезә ойнамак» ислемайәрис ве бу карам ойны бес этмеги сапарныячылары-да маслахат берйәрис.

Гүррүңдешлиги алып баран

Гара ХАНЖАР.

РЕДАКЦИЯДАН: Интервьюда гозгалан меселелериң дүрли-дүрлүдигине гарамаздан, «Юрдуң» «Нәме этмели? Ким нәхили пикирде?» диен сорагы ачыклығына галар. Ата ватан Түркменистан агыр ягдайда! Түркменлер өз юрдунда-да, юрдундан дашарда-да сер-сепил. Оларың ынсанчылык хукуклары аяк астына алнып депеленийәр. Түркмен жемгыетчилиги окув-билимден, демократиялашмакдан ве ачык хем азат жемгыетчилик гатнашыкларындан барха дашлашып гидип отыр. Түркменистанда бу агыр ягдайы дөрөден режим тоба гелмекден гечен, нурбаты барха бетер товляяр. Ондан өтри биз ватандашлары ене бир гезек «Демократия үчин гөреш, азатлык үчин гөреш» манысында пикир алышмага чагырарыс. Бу пикир алшыкда еке-тәк бир бәхбит, ил-юрт бәхбиди өне тутуляр! Биз үчин юрда дахыллы ислендик адамың, озалкы номенклатура ишгәриниң-де, шу гүнки номенклатура ишгәриниң-де, оппозиционериң-де, сыясатдан дашардакы адамларың-да... пикири гыммат. Шонуң ялы-да бу пикир алшыга ачык гатнашып билмейәнлериң, дөвлет ишинде ишләп, иш ерими йитирерин я-да доган-гарындашларыма зыян етирерин, чагаларымы ховп астына саларын дийип алада эдйәнлериң лакам билен чыкыш этмәге хукугының бардыгыны-да ятладярыс. Ил-юрт бәхбидинден четде дурмалың, адамлар!

Журнал ичиндэки китап

Мурат ТАЧМУРАТ

ВОСПОМИНАНИЯ

*Дд (Дана диван), Тачмурат М.,
Воспоминания, перевод с туркменского
языка Мухамедгельды Бердыева,
издательство «Юрдаман», 1999.*

Редакциядан:

Ятламаның илкинжи сетирлеринде беян эдилиши ялы, Мырат Тэчмырат йигриминжи йылың томсунда Гызыларбадың Зав обасында дүниэ инйэр. Йөне ыкбал завлы герчеги даш иллере зыңяр. Эмма ол кеч ыкбала боюн болмаяр. Ниреде болса-да, башына нэхили говгалар дүшсе-де эжизлемейэр, гөрешйэр. Өз сөзүни айдяр, ата Ватаның эрки, азатлыгы, илдешлериниң багты угрундакы бейик ише өмүр берйэр. Оны дөнүкликде айыплайрлар, үстүнден гурум гуйярлар.

Бу гүн Мырат Тэчмырадың бирвагтлар башыны этегине салып айдан хақыкатыны көплер айдып билйэрлер. Себэби инди өңки хөкмүрован СССР йыкылды. Эмма кын ыкбаллы, улы гөреш Ёлуны гечен түркмен интеллигентиниң ятламалары Түркменистанда довам эдйән диктаторлык сыясатының, эркин пикириң, азат сөзүң үстүне эдилйән надарачылыклы хужүмиң хақыкы йүзүни ачмакда ыгтыбарлы субутнама дийип хасапаярыс ве түркмен китап неширчилигинде тэзе бир сахыпа болан «Дана диван» (Дд) тапгырымызың башыны яшулы журналистиң башдан гечиренлеринден башламагы макул билйэрис.

«Дана диван» тапгырындан илкинжи нешир болан «Ятлама» бизиң бу угурдакы илкинжи сынанышыгымыздыр. Илкинжи күлче болса, хич вагт күлсүз болмаярмыш. Йөне түркменде «Ягшы ниет -- яр дөвлет» дийилйэр. Озалы биз

түркмениң шу гүнки кын ягдайында, ата Ватан диктатор гамчысының астында халсыз ятырка шейле ише башламагы зерурлык дийип билдик. Бу иши голдамак хем гүйчлендирмек, дашары юртлардакы ил-юрт диййән илдешлеримизиң түркменлериң аң беркаралыгы угрундакы тагалласыны бир ере чугдамламак болса гелжегиң иши. Себэби дийсең, аң беркарарлыгына, хақыда хақыкатына алын диремезден хич бир өсүшем, цивилизация-да мүмкин дәл. Бу иши болса, халкың аңлы-башлы огуллары ерли-ерден хем жемленип битирмели. Шу жемленишигиң мөхүм бир бөлеги хем китап нешир этмек ве шол китаплары түркменлер арасында гиңден яйратмак билен баглы дийип билйэрис. Галыберсе, ата Ватандан алысда, кын мадды шертлерде нешир эдилйән диванларың өзенини Түркменистанда гадаган эдилен эсерлериң, эркин пикирлериң дүзжегини өңүнден айдасымыз гелйэр.

КРАТКАЯ АВТОБИОГРАФИЯ

ИЛИ ДОРОГА К СМЕРТИ

Я, Мурат Тачмурат, появился на свет 3 июня 1920 года в селе Зав Кизил-Арватского этрапа нынешнего Балканского вelaya в семье Тачмурада сына Сапаркули и его супруги Каабе (Огсолтан) дочери Ата.

В 1924 году появилась на свет моя сестра Джемал. В 1930 году родился брат Тангрыберды, а в 1938 году родилась сестра Кичжик (Оразджемал). В 1942 году, когда я уже был на фронте, появился на свет наш младший брат Эеберды.

Считается, что мой покойный отец родился в 1890 году, а мать - в конце прошлого или в начале нынешнего века.

Мы относимся к роду гяричмек колена векил фратрии тохтамыш племени теке туркменского народа.

Как я узнал впоследствии, мой бедняга отец умер 7 января 1978 года в возрасте 88 лет, при этом он закрыл глаза только после того, как ему сказали: «Вернулся твой смугленький сын» (имелся в

виду автор воспоминаний для утешения умирающего отца - ред.), а моя бедняжка мать, посвятившая всю свою жизнь домашнему хозяйству и воспитанию детей, внезапно скончалась во время валяния кошмы 21 сентября 1984 года в возрасте около 80 лет. Да смилостивится над ними Аллах! Да будут светлыми их могилы!

Мой покойный отец был железнодорожным рабочим, одним из первых пролетариев из туркмен, потому что в те времена почти не было рабочих из местного населения. Он, работавший вначале кондуктором товарного поезда, а затем - стрелочником на станции Кизил-Арват, уделял очень много внимания образованию своих сыновей.

До конца 20-х годов в селе Зав еще не были налажены школьно-просветительские работы. Поэтому первому в моей жизни алфавиту я научился у людей, кое-как владеющих грамотой. Затем, когда наша семья переехала в Кизил-Арват, я окончил начальную школу.

Мой брат Тангрыберди также получил образование, стал учителем и, как мне рассказывали, вплоть до своей внезапной смерти от сердечного приступа 29-го июля 1990 года, обучал молодое поколение в селах Бами, Гоч и Зав. А мой младший брат Эберди, который учился в основном заочно и стал кандидатом экономических наук, вначале работал бухгалтером в каракулеводческом совхозе Кизил-Арватского района, а ныне, кажется, служит в налогово-финансовом отделе города.

В Кизил-Арвате при паровозагоноремонтном заводе была школа ФЗО, которая готовила молодых мастеров. Поступив в эту школу в начале 30-х годов, я проучился в ней три года. Это мне очень помогло выучиться русскому языку, потому что большинство предметов преподавалось на русском языке.

В 1935 году я поступил в Кизил-Арватский рабфак, готовящий учителей,

который закончил осенью 1939 года на отличную и был принят для продолжения учебы в Ашхабадский педагогический институт (нынешний Туркменский государственный университет).

Вспоминаю моих рабфакских учителей: Тагана Бердыева, который впоследствии стал Президентом Академии Наук Туркменской ССР, Кара Сейитлиева, впоследствии - видного поэта и министра культуры Туркменистана, знаменитого лингвиста Ага Ходжамкулиева, видного историка Курбана Ремезана, специалиста по географии Али Заде, Тагана Маммедова, обучавшего меня родному языку, и многих других.

Однако мне не довелось основательно проучиться в пединституте, потому что по приказу Народного Комиссариата Оборона СССР молодых людей, окончивших среднюю школу, стали призывать в армию уже с девятнадцати лет.

Я находился в рядах Красной Армии сперва на Украине, в городах Харьков и Киев, а затем - в Литве, в городе Каунас.

Перед началом войны артиллерийский батальон, в котором я служил, находился в летнем военном лагере примерно в 5-10 километрах от границы с Польшей, захваченной к этому времени Германией, и в 40-50 километрах от Каунаса.

Верховное Советское Командование знало, что, несмотря на заключение между СССР и гитлеровской Германией Пакта о ненападении, в скором времени начнется война. Возможно, поэтому, за одну-две недели до начала войны нам раздали нашейные опознавательные бирки с нашими именами и адресами.

Тем не менее, 22 июня 1941 года в ночь с субботы на воскресенье, в нашем 270 артиллерийском батальоне не было даже намека на готовность к войне. Поскольку был конец недели, почти все наши командиры уехали к своим семьям в Каунас, а артиллерийские снаряды и бензин для тягачей находились на складах вблизи города. Поэтому, когда немецкие самолеты стали нас бомбить, мы не были в состоянии что-то предпринять против них. Поэтому

бойцы батальона, оставшиеся в живых после бомбежки, стали разбегаться. Но куда? Никто не указывал куда, была полная паника. И деваться было некуда. Поэтому я и мой друг, переодевшись в старую гражданскую одежду, пошли по хуторам и нанялись на уборку урожая к одному литовскому крестьянину. Этот крестьянин знал, что мы служили в Красной Армии, а прибалтийские народы, в общем-то, смотрели на советских людей косо, однако наш хозяин оказался хорошим человеком.

В августе 41-го мы попытались прорваться через фронт и добраться до своих, но неудачно. Мы попали в плен к немцам. Нас держали как военнопленных: сначала - в Риге, в бывшей казарме, затем - вблизи латвийского городка Ширвинд.

Лагерь для военнопленных, расположенный в Ширвинде, был огромным. Там были загнаны в землянки, по меньшей мере, 15-20 тысяч пленных. Военнопленные были распределены по национальным и расовым признакам: русские - в одних землянках, украинцы и белорусы - в других, кавказцы - в одних, азиаты - в других. Азиатские землянки немцы забили битком пленными из узбеков, казахов, киргизов, туркмен, таджиков, татар, монголов и других азиатских народностей.

В землянках было очень холодно. Нам не хватало сена и соломы для подстилки, и мы очень страдали от сырости. Одежд, чтобы укрыться, не было, каждый укрывался шинелью, сохранившейся со времен службы. Вдобавок ко всему было очень плохо с питанием. Один раз в день давали баланду из бурака и сто-двести граммов хлеба и очень редко - ложку повидла. Число умирающих от голода и страданий росло день ото дня - в день умирало 10-20, а то и 100 человек. Это, конечно, по подсчетам самих военнопленных.

Международная Организация Красного Креста, обеспокоенная таким пагубным положением советских военнопленных, призвала советское

правительство заботиться о своих пленных и помочь им, соблюдая при этом международные правила обращения с военнопленными. На эти призывы Сталин ответил с присущей ему жестокостью: «У меня нет военнопленных, у меня есть предатели Родины». Этими словами он поставил черное клеймо на дальнейшей судьбе миллионов военнопленных, да и не только военнопленных, но и людей, оставшихся на оккупированных землях.

Но, как говорят в народе, не Сталин дал нам эту жизнь и, если не пришло время умереть, всегда найдется причина, чтобы остаться в живых.

Так, однажды нас поставили в известность, что землянку азиатов посетит некий Вели Каюм Хан, чтобы познакомиться с нами. Действительно, в конце декабря 41-го или в начале января 42-го он пришел в лагерь и по одному вызвал туркестанцев к себе на разговор, и сказал, что будет добиваться того, чтобы нас приняли на работу в Германии. Не прошло и месяца, как в феврале 42-го отобрали около 50-60 военнопленных из казахов, киргизов, узбеков и туркмен, вывезли из лагеря, и под конвоем немецких солдат повезли на пассажирском поезде неизвестно куда.

Через день другой нас привезли в лес, который назывался Зеленка, на территории Польши, и немецкие солдаты-конвоиры незаметно исчезли. Там мы впервые увидели туркестанцев, одетых в немецкую военную форму. На следующий день, после того, как нас помыли в бане и накормили (это было в середине февраля 42-го года), нас построили в ряд и немецкий офицер в звании майора, по имени Майер Мадер, поприветствовал нас на тюркском языке: «Добро пожаловать!» и сказал, что с этого дня мы будем служить в рядах германской армии как солдаты. Хотим мы этого или нет, никто не спрашивал. После этого командиры сформированных ранее казахской, киргизской, узбекской, таджикской и туркменской рот начали окликать своих земляков.

Лейтенант-туркмен Аллаберды Караджаев был вынужден поприветствовать меня одного - среди прибывших другого

туркмена не было. После этого он познакомил меня с некоторыми из туркмен, в частности, со старшиной и унтер-офицером роты. Поскольку я знал грамоту и хорошо читал и писал даже по-русски, Караджаев сказал: «Ты будешь при мне». Таким образом, я стал его ординарцем и личным секретарем.

О Караджаеве у меня нет больше сведений, кроме того, что я здесь сказал. В то время мы никак не думали о будущем. Однако некий Джумаурды Мошыев, сын его брата Мошты Караджаева, прислал мне из Ашхабада фотокарточку Караджаева в форме красноармейца и спрашивал в своем письме: «Не этот ли тот самый лейтенант Караджаев?». У меня нет его фотографии в немецкой военной форме, но, по-моему, это тот самый Караджаев.

Как мне сообщили, он родился в 1922 году, сам из села Акджадепе Каахкинского района. Его брат Мошты Караджаев и сестры Оджан и Абадан, кажется, из села Чааче. Мать его, говорят, звали Амангуль.

Впрочем, медицинским врачом нашего батальона был некий туркмен, то ли Эмин, то ли Эминов. О нем у меня также нет никаких сведений.

Как я отмечал в начале, последние три года военной службы у немцев я работал в различных госпиталях. Туркменов в них почти не было. К тому же, ни у одного из них я не записал адреса.

Первый (450-й) Туркестанский пехотный батальон, о котором я говорю, был сформирован в польском городе Скиерниевиче в составе из одной киргизской, одной узбекской, одной казахской, одной туркменской рот, одного таджикского взвода и смешанной пулеметной роты, а также штаба батальона, под командованием майора Майера Мадера, и весной 42-го, для первой проверки, был введен в военные действия против партизан в брянских лесах. Батальон, дислоцировавшись в украинских городах Глухов и Ямполь, проявил героизм в борьбе против

партизан и оправдал оказанное ему доверие. Затем туда же были переброшены 2-й и 3-й Туркестанские батальоны.

Однако майор Майер Мадер, которого туркестанцы почтительно называли «отцом», был освобожден от должности командира 1-го батальона, на его место был назначен майор Берген, и он повел батальон большим маршем из брянских лесов по направлению к Сталинграду до калмыцких степей и там, в местности Яшкуль, вблизи Элисты, мы расположились лагерем.

Я не участвовал во всех этих боях напрямую, потому что, во-первых, я был ординарцем лейтенанта Караджаева, во-вторых, майор Майер Мадер, когда мы еще находились в Скиерниевиче, организовал группу из грамотных людей каждой народности, т.е.: один туркмен, один узбек, один казах, один киргиз. В той «группе» майора Майера Мадера состояли киргизы Алмаммедов и Кабаев, казах Меджид Айапбек, узбек Ибрахимов и я. Задача этой группы, которую сегодня можно было бы назвать «паблик рилейшнз», состояла в том, чтобы выпускать маленькую газету, которая сообщала о батальонных новостях, распространять листовки, призывающие советских воинов, находящихся за линией фронта, перейти на сторону немцев, а также создать немецко-тюркский военный словарь. Для этого в нашем ведении был один старенький ротатор. Тем не менее, может быть очень примитивно, мы смогли напечатать военный словарь.

Таким образом, «оружие», которое было в моих руках, состояло из одного каталога, фляги и карандаша. Кстати, это занятие, эта профессия стало потом основным направлением в моей жизни, по воле всевышнего, существенную часть своей последующей жизни я посвятил именно этому делу.

Теперь я продолжу начатую историю, расскажу о своих последующих мытарствах и приключениях.

Кажется, где-то в начале 1943-го командир нашей туркменской роты Аллаберды Караджаев во время разведки в калмыцких степях подорвался на mine,

поставленной советскими воинами, был сильно ранен и через день-два скончался. Мы торжественно похоронили его в том же селе Яшкуль при участии большого числа воинов, после того, как батальонный мулла Нуретдин прочел Священный Коран. Да смилостивится над ним Аллах!

Вскоре на Сталинградском фронте немцы стали терпеть поражение и нашему батальону был дан приказ на постепенное отступление. Отступать было нелегко, оказывается, мы попали в окружение. Все же нам удалось выйти на Херсон через Кубань и Керчь. Там я устроился переводчиком в военном госпитале «Хи-Ви» лазарете для добровольцев не немецкой национальности, а также помогал в хозяйственной работе лазарета. Это было весной 43-го.

А в конце того же 43-го на такой же должности я уже служил в столице Польши Варшаве в 3-м «Хи-Ви» Лазарете. В середине 44-го этот лазарет был переведен из Варшавы в местечко Хойберг вблизи города Тюбинген земли Вюртемберг-Гогенцоллерн в Германии. До начала 45-го я находился там. Потом я вышел в отпуск: сперва я был на курорте Баденвайлер, а оттуда поехал в Берлин. Там я встретил моего бывшего учителя истории Курбана Ремезана, работавшего

в то время в Комитете Национального Единства Туркестана, туркменского офицера Мурада Атаева, а также Хана-Ёмутского, братьев Курта и Амана Бердымуратовых. Мне устроили встречу с президентом Комитета Вели Каюм Ханом.

Третьего февраля 45-го, закончив отпуск в Берлине, я вновь собрался в путь, в тот самый лазарет в Хойберге, где я работал. Для этого было необходимо взять провизию на один-два дня, и я отправился в военное учреждение Фронт Лейтштелле на Бангоф Фридрих Штрассе в Берлине, которое обеспечивало отправляющихся на фронт всем необходимым. Когда я пришел в это учреждение, Берлин подвергся сильной бомбардировке. Я быстро нырнул в одну из комнат этого большого дома. Но мне сказали, чтобы я перешел в другую комнату, потому что в этой комнате хранятся продукты питания, предназначенные для нас, и размещается персонал, в частности, медсестры.

Я вошел в другую комнату. После бомбежки мы осмотрелись и увидели, что все комнаты, кроме той, в которую я вошел, были разрушены и почти все, кто находился в них, погибли. Оказывается, мы родились в рубашке, смерть обошла нас стороной. Значит, у меня еще была возможность поглядеть на мир, и, слава Богу!

Продолжение следует.

Кысса

Азат ЭРКИН

ГАРАШСЫЗ ГҮНЛЕР

Хекая

Ирден гапым какылды. Ачсам, башлык гарын, пөкгүже полис дур. Болса-да, адам ялы салам берди. Бирхили, адам ялы салам берйән полис гөрсең, бегенжек экениң. Ичимден «Шулаң ичинде-де адам чагасыдыгыны бийәнлери бар-хов энтек» дийдим. Йөне ол шум хабар билен гелен экени. Ашакда, гоңшы гирелгеде еке яшаян гарры аял өлдүрилипдир. Мен затдан хабарымың Ёкдугыны айтдым. Гарры гөргүли, Анна

Алексеевна говы адамды. Сес-үйни Ёкды. Аягы чишлирәжик болансоң, ювашжа йөрәрди. Дүкандан-бейлекиден гелйәркә сәхел көмек берсең, «Спасибо, сынок!» дийип, чыны билен миннетдар боларды. Пенсиясына сүйренипжик йөрен гаррыларданды. Ашак дүшсем, гоңшулар үйшүпдир. «Герречилең ишидир-ле. Шундан зат чыкмажагына аң этмел-ә хов Ёгса» дийип гүррүң эдйәрлер. Пөкгүже полис гоңшулардан оны-муны соращдырар. «Гөргүлини ашпычак билен элеме-дешик эдәйипдирлер-ай» дийип, гапдал гоңшым башыны яйкаяр.

«Хачан болан затмыш би?» дийип, мен нәме дийжегими билмән сорадым.

«Тәзерәк болан ялы, гапыда ган гөрүп билипдирлер. Йөне гирелгеде өнрәкден бәри эрбет ыс бармыш. Шо гаррың ысы дийжек болярлар. Эмма яңы гелип-гиден врачлар бу гаррың ысы дәл, подвалда пишик бейлеки өлен болмаса дийипдирлер.»

«Микрорайоның ысыдыр-да, агшам хапалы челеклери отлаялар, түтүнем гелип жайлара сиңйәр-ә» дийип, гүррүңимизиң бир четини эшиден полис өз пикирини айтды.

Матам гүнүне габатлап, шәхер ичинде галан көне гонамчылыгың янында худайЁлы эдйән таншым «Иррәк гелип көмеклешевери» дийипди-де, мен шол ерик ховлукдым. Барсам, эййәм он-он ики газан атарыпдырлар. Ожаклара от салшып, бираз гүймендим велин, янашык микрорайондан эли жамлу-питили гаррылар гелип уграды. Олар килең мениң өлдүрилен гоңшым ялы еке яшаян пенсионерлерди. Эгин-башлары гаты гөз-гүлбанды. Эл-аяклары хорды, гөзлери ичине гиденди. Оларың кәсини дөзмезрәк гоңшулары идекләп гетирипди. Ики-екесиниң гызы я агтыгы янындады. Эли жыңнырлы гелип, хениз бишмедик ярмадан өйүнде ятан яравсыза дилейәнлерем етикди. Догрусы, бу картинаны эййәм бирнәче йыл бәри гөрийәрдик. Хер йылам шу соңкы худайЁлымыз болаймаса, индики йыл-а бейле тархандөкерлик башартмаса герек диййәрдик.

Ахыры иррәк атарылан газанларың бири етишди. Газаның гапагыны галдырып, шул-а болуберипдир өйдйән диенимизденем, ожагың башы эли жамлыдан хүмер болды. Гарры гөргүлилер, ярма етмән галар өйдүп, бир-бирлерини итеклейәрдилер. Маңа олары көшешдирмек хем ярманың хеммесине етжегине ынандырмак зордан башартды. Бирки йыллыкта гатык нобатында бир-бирниң депесине кефир чүйше билен уран гаррылары гөрөмсоң, мен оларың чага ялы даргурсакдыгына, бир зат алмалы боланда халыс сабырларыны түкейдәндиклерине гөз етирипдим.

Биркүч газаны бошадамызсоң, бир кәсе чай ичейин дийип, сусагы яшрак огланлара бердим. Йөне бу ягдайы кеседен сынламак ичинде боландан хас эрбет экени. Гаррыларың кәси итинип я оңлы аяк үстүнде дуруп билмән, газана йыкылайжак-йыкылайжак болярды. Чай ичип мазам болмады. Ене газаның башына бардым. Соңабака хениз тайяр болмадык газанларың гапагыны ачып гөрийәнлерем, бишмедик ярмадан гуюнжак болянларам тапылды. Газанлара гаравул гоймалы болдук.

«Бизиңки ялы, мугт кепенем етмеди булара, шифоньерлерини табыт эдинмели болдулар инди -- дийип, четрәкеде төвир галдырып берип отуран молла дилленди. -- Патшамызың жаны саг болсун, өз мусулманларыны гөзден саланок болса-да...» Мен бу сөзүң яңсы билен айдыланына-да, чын йүрекден айдыланына-да дүшүнип билмедим.

Газанлар бошаныңдан ювуп йыгнадык-да, сагат дөртлере өйли-өйүмизе даргадык. Гелсем, гоңшулар хенизем үйшүп дурлар. Гапдал гоңшым маңа аяк чек дийип үмлейәр. «Маруся гөргүлем дүнийән азабыңдан дынан экени -- дийип, ол ичегенрәк гаррың хем өйүңден өли чыканыны айтды. -- Оңрәк Ёгалыпдыр. Гирелгәң агыр ысы шоңкы экени. Гарынжа үйшүп гидипдир бедиагта. Полиция «Шунам гапысыны ачып гөрелиң-ле» диенсоң билнәйди. Ёгса энтегем ятжак экени.»

Эртеси Маруся гоңшың шәхериң о четинде яшаян оглы билен гелни гелди. Йөне о гөргүли шифоньеринем сатан экени, соңкы Ёлуна проката алнан табытда уграды. Гапдал гоңшым бу ягдайы «Гулак эшиденени гөз гөрмесин» дийлени» дийип белледи. Мен онуң бу сөзлерине эгними гысдым хем гирдежи-газанжы барха юкалып гидип отуран ишиме уградым. Эдарамызың бахым япылжакдыгы я-да ишгәрлериң ярпыдан говрак кемелдилжекдиги хакында гүррүң эдилйәрди. Хер ким башлыга яранып, кемелтмә дүшмезлигиң гамындады. Гоңшым Ёгалды дийип, ишден галмак болжак дәлди.

Агшамлык ишден гелип, гапымы ачжак болуп дуркам Ёкаркы гоңшым еди-

секиз яшларындакы гызжагазыны жыралдып ашак дүшди ве мени гөрүп, лампа отурды. «Хачан шулардан дынаркам мен, ядадым-ла, доганлар -- дийип, ол элиндэки ики бөлүнөн красовканы бетон басганчага булап урды. -- Гечен хепде он еди мұң манада әбердим. Эйәм ики бөвсүпдир. Ылгаман, аягыңызың бурнуна басып йөрән, аякгап гыммат дийән, эденоклар. Шо гаррылара дерек, шулаң бирки санысыны өлдүрселер болмыямы? Гыран деген, гыран дегмишлер...»

«Тоба диевери, айдян задың нәме? Чагалаңа гыран дегрип, өзүң нәм ишлежек? Перзентде нәме гүнә бар, красовкаларда дерек Ёг-а инди...» дийип, онуң айдян затларына өр-гөкден гелдим.

«Тоба дийжек дәл... Бири галса боля, дөрт чаганы нәдип экләйин мен... Эр дийилйәнем отуран маслык...» дийип, гоңшым жанынғынлы гүрледи.

«Өйүм -- галам» дийлени. Бу гүррүңден өе гирип гутулдым. Эмма узак ынжалып отурып билмедим. Балкондан гөзүм билен эжесинден гачан гызжагазы

гөзледим. Ол эйәм поликлиникаң янындакы еке-тәк грантда эли бедрелиже сув нобатына дурды. «Гөргүли, шейдип, гүнәжигини ювжакдыр -- дийип, аялым пышырдады. -- Бизем-ә сув гетириномели. Грантдан бир хепде бәри нем даманок...»

«Өйде отурсаңам пикир бүрүп баря» дийип, чай-нахар эдинип, бизнесмен гоңшымы сорамага гитдим. Ол голайда кырк миллион манатлык машынында Ёлун өврүмли ерини ядындан чыкарыпды. Эмма онуңкыда-да отурып мазам болмады. Телевизордан яңланың «Сердара кувват диләлиң» билен өңкүден гыммат болмаса, арзан болмажак тәзе машын барадакы гүррүңлери узак диңләп билмедим.

Бизнесмениңкиден чыкып, дашардакы тапчанда күшт ойнап отуран яшулуларың янында дыз эпдим. «Белки, шулардан бир гулага якымлы затлар эшидерин» дийип, инчежик тамам барды. Эшитдимем. Олар хер гөчүмде: «Инди бир саг-аман, абрай барка, кән хорланман, аңсадрак өлүп болса» диййәрдилер.

19.03.99.

Поэзия

Ёвшан АННАГУРБАН

ЭНӘ ЙҮЗЛЕНМЕ

*Теркиватан эйлемешем, эне мен Гарыбам, Гарып...
Дессандан*

Эже, бу мен, сениң новбахар оглуң,
«булагай» дийилен, дийлен «шүбхели»!..

Алыс үлкелерден, юрдумдан ковлуң,
саңа хат язярын,

а сен сүбсели

ичи-дашы сырып йөренсиң, белки,
я-да товукларна ийм берип, арып,
доланып гелйәнсиң, эгнинде өңки
реңки солушан чит көйнек,

ярым

атлаз бардыр бираз болдан бичилен,
(гурбаны мен шейле сада эжеләң!)

Белки-де, сув ачып инжирли жоя,
баш галдырман эгри билен галада,

догды, яшды диймән Гүн билен Ая,
бирден-бирден бүрүп гайгы-алада,
бираз бил язмага отурып шухал,
гөйө улы дүнийө кичижик совал,
я сораг белгиси ялы бүкүлип,
чэйнегине меңзәп, бир гысым болуп,
ялңыз өзүң батып түкенмез гусса,
оглуң хасратындан болансың хасса...

Эже, бу мен, сениң новбахар оглуң,
саңа хат язарын ковалап довлум,
гам чекме, ков гайгы билен гуссаны,
башга ерден гөзлесинлер хассаны,
алададан, аргынлықдан басылан;
«Гитсин дертлер обасына хасылаң!»
дий-де, өңкиң ялы хысырдан-да йөр,
оглуң гошгы язар хемем гайдып гер,
даргадып думаны юрда абанан,
гамсыз дурмуш дурмушыдыр чагалаң!

Мегер, сениң гынанара задыңдан,
пикир эдип гөрсең япланып пеже,
айдян муны сениң оглуң адындан,
бегенере задың артыкдыр, эже!

Беген мениң, ханы-ман, йүзи гара, эли ган
генерал болманыма, нөкер дуруп залыма!

Чагаларың рысгыны,
гелинлериң багтыны,
энелериң умыдын,
аталарың арзувын
огурлап, совруп еле,
орден дакынманыма,
гурунманыма көшк,
овадан машынларда,
ики я үч аяллы
ййнап яшаманыма,
айнап яшаманыма,
инмәниме агыр мусаллат болуп,
илиң өз оглуңдан гутулмаклығы,
теркиватан болуп, мысапыр өлүп,
бойны йүпли дуруп астында дарың,
арзув этмәнине беген, мыдарым!

Беген, гарып энем, новбахар оглуң
хәким я министр болманлығына,
гөзи мүйнли, яшмаклы,
йүзи асык,
эллери,
есир ялы, Ёкарда,

депутат болманына,
сүлчи, прокурор я судьясумак
болуп пара алманына,
директор болманына,
ректор болманына,
болманына редактор,
ады баш, өзи аяк,
ил бейнисине таяк,
аңына дүрре болуп,
урулманына беген,
эли гара ганлылаң,
небсине эжизлерин,
юрдуна ганымларын
васпын язмалы болан
журналист болманына,
болманына пак шахыр,
ил гаргышына галан,
беген, начарым энем,
гынанма түрмә дүшенне,
гачгак боланна юртдан,
беген абрайдан, ардан-намысдан,
мертебеден гачгак болманлыгына!

Беген, мыдарым энем,
илиң аглак гүнүнде
депә чыкманлыгыма,
президент болманыма,
или депеләп-сүрүп,
итмәниме чукура,
йыкманыма хендеге;
«Хендек дәл гелен ерңиз,
чукур дәл өлен ерңиз,
гүл-пүрчүк, багы-боссан,
женнет я багы Эрем,
таңрың назары дүшен»
дийип алдаманыма,
ялан сөзләмәниме,
огры-жүмри йыгыны,
хала дашдан, ичерден,
йыгнап ялламаныма,
ил хасабына,
нәлет окалманыма
беген, интизар энем!

Мугаллым болманыма,
мекдебе гидип-гелип,
гара пенжеккли,
какам я-да гарып инилем ялы,
гара күде басып гара гышлара,
йыртык Ёрган дыкып дешик-ышлара,
сыгыр сакламаныма,

гөлежик бакманыма,
мал оты гөзлөп, ыгып,
хем дөле артып, арып,
аркайын ятманыма
гынанма!
«Говы боларды -- дийме,
-- гөзүм алнында болса,
түрмә дүшүп йөрөндөн...»
Бей дийме, энем,
дийме сен шоны!?

«Яшаса боларды товук саклабам,
юмуртга сатыбам онса боларды,
алардылар хатда үстүңе гелип,
гүнде бошжа гидйә бир топар гелин,
етишдирип билемок мен барына,
товуклара ийдем берип билемок,
өңки бол ийм Ёк инди,
ысманак ийибем өлмесе борды,
соган экип эсли эллесе борды,
сарымсагы дагы ерлесе борды,
мегер, нәче алып билсең меллекден,
хем ачылык Ёк -- дийме -- агзы ачыга,
эли билен бир зат этжеге, мегер,
бу миллет эмгенжек, этжек дәл -- дийме,
-- ханы хеммә -- дийме -- ятып иймәге,
огурлап йөрмәге соңсуз говурга?»
Янма тиръек чекжек түкөнен иле,
дийме: «Булаң бары гуржаклар хиле!»
Айтма сен маңа о гүррүңлери,
соң айдарсың барын, геленде ери...

Мениң ыкбалым дәл сыгыр бакмаклык,
мал оты йыгмаклык, гөле йыкмаклык,
йылың ахырында, гар яган чагы,
хем пежиң янында чайчорба ичип,
бугарып ятмаклык, йыкан дек дагы,
я-да гетирен дек Эйрандан келле:
«Какмачжык ат -- дийип херрелип гелне,
-- ишлекли этсеңем болман дурмазды,
бөрежик бүксеңем алман дурмазды
ишдәлер» дийип,
я огланлар билен чыкып илерик,
ожар одун галлап, чишлижек дүзүп,
ир эргир хем өйлән, гичлижек сүзүп,
ак-гызыллы шераплардан овадан,
газ боюнлы, гыз боюнлы чүйшели,
тапан гүнүм ша дек дөкүп-сачалап,
Ёк гүни өзүмден, өйдөн гачалап,
гараз, иллер ялы яшап йөрмеклик,
ол аркайынлык

меңки дәл, эже!

Түрме-де дәл мениң ыкбалым, догры,
мегер, түрмелерде болмалы огры,
оррамсы я-да,
пирин габадып кәдә!
Мени түрмә салан ялңышды яман,
сен оңа-да дүшүн, оң аңы чаман,
акылын, йүрегин алдыран күрсә,
күрси гидип баряр,
алжаклар күрсәп,
күрсүхана дишин чархланлар дашдан,
ичден арзувында паллап гезенлер,
чилип-чекип эдинжеклер хезиллер...

Эгер сыгры алан болсам ыкбал дийп,
сүйт ичесим гелен болса гаймаклы,
башдан, хемишелик алардым, энем,
элин гатык, сүзме эзинип енем,
тамдыр чөрөк билен язардым гарны,
я дүежик бакып, көрпе көшекли
чала, агарана дикердим килтим,
хем дүйәм душаклап, душаклап өзүм
галардым гара гүн гарып Теженде,
папагым галгадып отлы геченде,
ал асманың учарларна аңалып,
гарын салып, алкым саллап, агралып,
башдан шулаң барын сайлардым, мегер,
калпда болан болса адам дәл, сыгыр...

Түрме болса, валла, хемишелик дәл,
мегер, өрән-өрән гысга дөвүрдир,
вагтлайындыр,
өзгелериң, наданларың, пеллериң,
йүреги хем пәл-ниети пислериң,
калбы кирлилериң, гара гәзлериң
мең бойнума атмак ислән халкасы,
сыртмагы сабынланан,
отлы-гызгын таганы, циркдәки ялы,
ичинден Ёлбарс бөкен,
түйүн чиркизип-якып,
мени якмады озал,
башдан болушы ялы,
от яканы якмага,
таганлының элинде,
бойнунда галды, ченим,
айданма ынан мениң!?.

Маңа өз өйүмде, илимде хемем
илдешлерим ичинде,
ата-баба мазарларым гатышан,

гара сувы, дөвүм наны бермедик,
рова гөрмедик «прогулканы»,
хөкүмете дерек, эли гандаллы,
пикири гандаллы, нети гандаллы,
бу юртда деңиз балыгын,
чеңкекли, гайыккы,
катырлы кәте,
яхталы, белки,
чагаларым билен тутуп ийяэрин,
кишэ миннетсиз,
хем биминнет гезип йөрүн эркана,
ир сэхер хем агшам, тапавуды Ёк,
скандинав Ёлларыннан арасса,
даш дүшелен хемем мәхир дүшелен,
сөйги дүшелен хем ыхлас дүшелен,
зэхмет дүшелен хем зехин дүшелен,
хем шуларың барысына, барына
чэксиз улы хормат гойлан илде мен,
гыйылма сен, аглама сен огрынча,
«Кесе ерли болды, ят болды» дийме,
кесе дәл экени дашары юртлар,
өз илинде кесе кеселер Ёлуң,
атанак чекселер үстүнден я-да
чагаларңа бела болуп абанып,
гара булут болуп совулмасалар,
доймасалар, долмасалар, азсалар,
азан айдан болуп, хажысырашып,
тесби санан болуп, гожасырашып,
«Биссимилла» дийип ир эртир, агшам,
дине огурлығың пикрин этселер,
хак-алланы харам пула сатсатлар...

Мунда етмиш-сегсен яшлы гаррылар
питикләп гейинип, үлпүлдәп чыкып,
багларда, дагларда гезим эдйэрлер,
хезил эдйэрлер,
пыяда я велосипед мүнүшип,
йүз-гөзлери, йүреклери гүлүшип,
чага ялы середйэрлер оларың,
тогсан билен йүз төверек асгынлап,
ич-даш чыкып, гезип билмейэнине,
йөрите араба, «ата» мүндүрип,
моторлыжа, сүрүп йөрмели үмсүм,
янёл, баглар, көллер арасы билен,
бейик-пес диймән,
хала өзи гезсин, хала ёлдашлы,
Ёк асла гүман,
дийип хорланар-ов, ынжар чыггышылдап...

Кепдерилер, деңиз гушы чарлаклар,
яшылбаш өрдөклер элдеки килең,

гелип элден ийм ийярлер анжайын,
чагалара, гаррылара гүйменже.
Бизде гарры-гуртуларың отурып,
түркмен үчин өлмез-өди алдавач,
ач гарна ёк еке-ялңыз гурпъетен,
көчеде, базарда сатян чигидин
халталап дөкйәрлер гушлара дийип,
кейп эдйәр серчедир кепдерлер, ийм,
гурчужак, чекиртге гөзлөп йөрмелдәл,
маңызлак чигидин гүнбакарың,
чокушып отырлар йүзүне бакып...

Ёллар-ёдажыклар шейле энайы,
гезип йөрлер йүзден кән аңырларда
гаррылыгың хөзирини гөрийәрлер,
не бир хасрат бар, не-де бир арман,
биздәки дей, «Йыгнамадам би» дийип,
алтмышдан соң таңра гаргап отурман,
ачлыкдан, дертлерден басылып, ирип,
асыл ядап гөрүлмедик гөргүден,
йөне хәки ады дийилен дурмуш,
эмма дурмуш дәл-де, дуршуна уруш,
галмагал, гыкылык, геп-гыбат ене,
овнук, түкененлик, дерек дарганлык,
соңсуз аладалар ызы гелмежек,
йүреге дәл, багра дүшүшип гиден,
хем йүзкессир урян, хемем еңседен,
хем ашакдан чекйән, баян депеден,
гарашышып: «Болмазмы -- дийп -- деп эден!»
Эрбет сөзлер алып дилине бижай,
налап йөрөн ёк, эже!

Билйән, гөз дикйән кән нетин бекидип,
эмма ёллар дике тутуп япыдан,
думанмы-түссеми бүрүп ятандыр,
тот-тозандан, киршенден хем хападан,
гелип билмез, етип билмез деп эден,
деп этжек я-да,
эгер барды-гелди етжек болса-да,
оны етирмезлер, гетирмезлерем,
гойбермезлерем, ибермезлерем,
салып дәлихана, түрмә ядәним,
эл-аягын баглап, даңып гоярлар,
Несими дей дериснии соярлар,
говы этмезлер шондан,
белет сен менден!..

Мертлер сагболсунлар, бу кын сөвешде,
еке гойман, ташламан, эл узаданлары үчин!
Намартларам сагболсунлар, элбетде,
гарашмаян еримден, таяк сокуп тигрима,

пычак зыңып еңседен, иң болман гыбат эдип,
ичден бегенишип йыкылан гүнүм,
этим гаталданлары үчин...

Мегер, инди шонун үчин гижелер,
бу юмшак ховалы овадан илде,
юмшак дүшеклерин ичине чүмүп,
гөзел машинларда мычып ёлларда,
хатда гарынжанам бүдүрөтмежек,
юмшаклыга бакы чүмүп галмарын,
я-да дүканлардан алыс Асыя,
Чынма-чын я гелин көмөлөк алып,
кәширин, жүйжесин етерлик салып,
япон түвүсүндөн палавжык буглап,
бираз гусса батып, букулып аглап,
гам чекмежек болуп аражык ичип,
дагларың, багларың ичинден гечип,
көллериң боюнда дыз эпип чала,
«Гөр-э, иллер ничик яшайр гала,
нәмә герек инди доланмак ыза,
арыбилдин, бираз дынч берэй дыза,
онсоңам ызыңда ырлып ятан ёк,
өлийэн етерлик бар, гырлып ятан ёк,
гырланда-да нәме гелжек элинден,
илиң өзи кирей исләп дилинден,
иң бәркиси «өлжекгәлем» диймесе,
өз рысгыны газанмаса, иймесе,
алдырса элдәки, голдакы барын,
мен нәмүчин алып бермели арын?»
диймерин хем язман юмругмың дүвнүн,
эгер-эгер илден гечирмен гөвнүм.

Надана, надара, небсине эжиз
огра, өз илиниң эртирлерини,
өйләнлигини,
агшамлыгыны,
дулундакы говурдаклы питисин,
дүе йүң сачакда чөрегин ене,
алажа жәхекли сачагы билен,
гочбуйнуз шекилли тамдырын ене,
ожагы хем ожакбашысы билен,
огурлап-сатан
нәкесе «Боюн эг!» дийме;
«Өв -- дийме -- гошгужык дүзүп,
алдай, ойнай -- дийме -- бираз...»
Диймесенем ислеме,
шоңы эдерми.
«Бол -- дийме -- иллер ялы,
гез -- дийме -- үмсүм,
бол -- дийме -- лал-гүң!»

Худай йүрегиме салыпдыр шуны,
ярылып баряр гурсагым,
агзымдан чыкжак жигер,
айтмасам аңырдан,
зандымдан гелйәнлери,
чыкармасам тупаным,
ичерден туран,
дине маңа дегишли,
ялңыза дахыл,
екә йүк болмажак,
этсемем гайрат,
гелйәр ол майрып...

Дийме: «Ишләбермелидиң ил ялы,
илден артык нәме герекди?» дийме.
Туг эдип гөтерип хиледир алы,
хапа чүмүп гелип гижажшам өйме,
чагалаң янында пәклик хакында,
халаллык хакында, аклык хакында
эртеки отармак берилмән маңа,
дүшүн сен шуңа?!

Огра яран болмак кын экен өрән,
өзүң азда-кәнде огры болмасаң,
эгрә яран болмак кын экен өрән,
өзүң азда-кәнде эгри болмасаң,
кеззап билен ёла гитмек кын ченден,
болмаса зандыңда кеззаплык өңден,
зандыңда болмаса ялан хем хиле,
ери, нәдип оны эчилжек иле,
түкениксиз, соңы гелмез өтүк дей,
хем өңүни, хемем ызын петикләп...

...Мен бу иле мыхман болуп гелмедим,
үч гүн я дөрт гүн,
гелдим ымыклы,
чагалармы эсе-боя етирип,
ганымдан узакда кемал бермәге,
учурмага ганатларын битирип,
хемем өз-өзүме бол дийип әгә,
гелдим мундан ил дердине гитмәге!

Мен бу илиң адамларын халадым,
өз иши билен болуп,
өз ёлуна бакып йөрешип йөрен,
мен бу иле мыхман болуп гелмедим,
Ватан дийип гелдим,
икинжи Ватан,
кын гүнүмде голларыны узадан,
дертли башым сыпап махмал ховалы,
еллери йүрегмиң ховрун совадан,

даглары, баглары жуда овадан,
сувлары -- гөзъетим,
думан асманы,
мен бу иле Ватан дийип гелмишем!

Мен бу юрда мыхман болуп гелмедим,
гелдим бейик түркмен йүреги билен,
юрдум огры, гаракчының элинде,
есир депеленен, урлан, сүйрелен
хем сәхне эдилен улугыз ялы
башыны галдырар, гарар йүзүне,
хемем диймез: «Нәмә яняң, өртенйәң?»
Башыны галдырмаз, бакмаз гөзүне,
адамсы дей бу дүнийәң дәл, о дүнийәң...

Мен бу юрда мыхман болуп гелмедим,
гелдим сада түркмен йүреги билен,
түркмениң юрдундан, ягыдан гачып,
йөне мен юрдумдан гечип гелмедим,
гелдим яраларма мелхем агтарып,
намарт ярагындан, йүрекде галан,
багырда галан,
ене галан дабанда хем дамарда,
аңырда...

Ил гара гүнлини ташлап,
ягы билен икичәк,
ичинден, гандан дөмен,
эшрет гөзләп,
жаханкешделик мейли
я-да аркайынлык, еңил, док дөвран
истәп гелмедим, белли,
огурлан пуллармы даңып гарныма,
я гизлигин хасаплармы ыклара,
озал-өңден ачып гойлан алтынлы,
гелмедим яш гызлар билен ыкмана,
яг алдырып йүрегим хем алкыммы...

...Әже, сен билйәң-ә, билйәң-ә барын,
барандыр-а гара гижелер зарым,
дурман зынданларың тейинде, дүйпде,
сен олары йөне дүйшүндир өйтме!

Сен олары йөне агыдыр дийме,
әжизлигиң, ялңызлыгың агысы!
Хер гезек зындандан чыкамда өйме
гелип богды ил-гүнүмиң намысы...

Мен диңип билмедим, ягышлар ялы,
хышы-вышы ягып, сил дей әңилип.
Языгым ёк мениң багышлар ялы,

хемем оглум гитди дийме еңилип?!

Үйшдүлер, гечдилер дашыма мениң,
урдулар, енчдилер башыма мениң,
бурнумдан кән гетирдилер икли ган,
авулар гошдулар ашыма мениң...

Гүл гөвнүме гаты деглендир, кәбәм!
Егса менми гитжек илден-ватандан?
Акмеңиз оглудым акгериш чөгәң,
ыз гараман гачдым ватан сатандан...

Йөне бу еңлиш дәл, ызачекилме!
Мен ил дийип гитдим алыса илден.
Эртир оглуң түйкүрмезлер шекилне,
юмрук салды дийип ашакдан билден...

Хана, эййәм даң агаряр дашарда,
ядадайдым өйдйән сени яңырап,
дүйште, үстүн япанымда пышырдап,
кичи агтыгың «Эне!» дийди яңырак.

Гояйын, галанын ене-де бир-де,
язарын, йүрекден болса аламат.
Сен онда аман бол, алдырма дерде,
хемем илим-гүнүм болсун саламат!

Окт.98. Берген.

Редакцияның почтасындан

МЕНИҢ ДҮШҮНИШИМЧЕ...

Мен бир сада, ынанжаң адам, йөне шонда-да түркмен газетлеринде язылян затлара гүп ынанан гүнлерим дашда галды. Илчилик, хенизем көшк журналистлерине ынанып йөрениң болмагы мүмкин. Шонуң үчин мен өз тежрибәми ил-гүн билен пайлашмагы, ягны түркмен газетлеринде язылян затлара өз дүшүнишими беян этмеги макул тапдым. Ине, олар:

«Түркменбашы -- Түрмебашы»

«Халк, Ватан, Түркменбашы -- Халк сатан Түрмебашы»

«Сапармырат Түркменбашы гурдуран -- Сапармырат Түрмебашы гурудан»

«Президентиң сөзи канундыр -- Президентиң сөзи әхли эден-этдиликлери канунлашдыряндыр»

«Он йыл абаданчылык -- Он йыл ве онданам кән аламанчылык» (Бу аламанда диңе түркмен халкы таланмалы)

- «Мүң гүн халаллык -- Соңсуз деллаллык»
- «Милли галкыныш -- Ичиң-багрың силкиниш»
- «Миллетиң атасы -- Миллетиң ягысы»
- «Хошмейилли битараплык -- Бошмейилли бидереклик»
- «Ачык гапылар сыясаты -- Петик гапылар сыясаты»
- «Журналист Д. Гулдурдыев -- Журналист Д. Гүлдирдиев»
- «Шүкүр, канагат, тоба -- Тозды шәхер-оба»
- «Ватан» программасы -- Ятан программасы»
- «Гарашсызлык -- Хурушсызлык»
- «Түркменлериң алтын асыры -- Түркменлериң халта асыры»
- «Рахатчылык -- гахатчылык»
- «Иң гыммат зат адам -- Адам бадамдан арзан»
- «Халк языжысы -- Галп языжы»
- «Президенетиң метбугат гуллугы -- Президентиң гапы гуллугы»
- «Дүнийәниң йүзүнде гайшарып гезмек -- Эмиграция гидип гутулмак»
- «Икинжи Кувейт -- Тизрәк о дүниә гайт»
- «Баш редактор -- Каш редактор»
- «Серкердебашы -- Сакырдыбашы»
- «Гахрыман -- Дөнүк»
- «Дөнүк -- Гахрыман»
- «Гайрат» медалы -- «Бигайрат» медалы»
- «Ватана болан сөйгүси үчин» -- «Ватан таланярка дыманы үчин»
- «Булагай -- Догручыл»
- «Хорматлы ил-яшулусы» -- Хорматлы гул-яшулы»
- «Икинжи Швейцария -- Ишлейән ач сурнугя»
- «Хажы ага -- Үтүжи ага»

«Прокурор -- Парахор»

«Суд -- Үт»

«Салгытчы -- Алмытчы»

«Гүмрүкчи -- Юмрукчы»

«Полиция -- Бигүнэни көсейән»

«Президент -- Иризен мент»

«Өзүмем азмарын, азжага-да ёл бермерин -- Өзүмем азарын, азжага-да ёл ачарын»

«Өңденгөрүжи -- Өңден огружа»

«Сайлав -- Баш айлав»

«Сыясы репортаж -- Журналистик шантаж»

«Метбугатда дөвлет сырлараны гораян комитет -- Сапар хасыр-хусурлугыны гораян комитет»

«Министрлер кабинетиниң межлиси -- Сапаршоу»

«Яшулулар маслахаты -- Яланчылык хасабаты»

Ягшымырат ЯЗГЕЛДИЕВ, Ашгабат шәхери.

Редакция бу «дүшүндиришлери» голданогам, инкәрем эденек, йөне оларың ил ичинден чыканлыгыны ве иле етирилмек хукугыны ыкрав эдйәр.

Хенек

СЫЯСЫ ЁМАҚЛАР

Башы дашары юрт сапарларының биринде йүрегини тутуп йыкылар. Догтарлар оңа йүрегини чалышмалы болаймагының гаты ахмалдыгыны айдярлар хем агыр операция тайын болмагы маслахат берйәрлер. Баллымырат Какаевдир Борис Ишмырадов, эгер герек болса, өз йүреклерини гаш чытман бержекдиклерини хабар берйәрлер. Адыллыкта бир гылы ики бөлийән Башы бу ерде-де биадыллык этмежек болуп, биже атмагы, дашардан бир кепдери тутуп гетирип, оны гараңкы жайда учурмагы теклип эдйәр. Багт гушы кимиң башына гонса, шонуңам йүрегини алжакдыгыны айдяр. Көшк хызматкәрлери хайдан-хай бир кепдерини тутуп гелйәрлер. Онсоң чыраны сөндүрип, кепдерини учурялар. Кепдериниң пасырдап гонжак болан еринден, бир о чүңкден, бир бу чүңкден «Кищ, жанавар» диен зарындан найынжар сеслер эшидилйәр.

* * *

Редакция Көйтенаг төвереклеринде бир гаррының 160 яшандыгы барада хабар дүшйәр. Муна деррев хабарчылары иберйәрлер. Хабарчылар барып гөрсе, гарры эне дарсылдап гирип-чыкып, маллара тирт берип йөр диййә.

-- Эне, гаррамазлыгың сыры нәмеде? -- дийип, журналистлер сораярлар.

-- Ай, огуллар, бир гүн союз герек, бир гүн герек дәл дийип сес бердирйәлер. Бир гүн президент сайламалы диййәлер, ене бир гүн шол президенти тәзеден сайладярлар. Соң болса өмүрлик сайламалы, патша-солтан этмели диййәлер...

-- Эне, сизиң яшыңыза сыясагың дахылы ёк ахырын, болса-да оңын тәсири болупдыр, 160 яшапсыңыз -- дийип, журналистлер оны хаялчыратмак исләпдирлер. -- Сен говусы нәме ийип-ичйәниңи, седарымызың сыясагының гаррылара нәхили гужур-гайрат берйәниңи айт!

-- Ийип-ичйән задыңам дахылы ёк, оглум, бу ерде. Шу башагайлыкда илат язувыны гечирип, оба себетинде маңа артыкмач 100 яш языпдырлар...

* * *

«Түркменбашы, кел мунда!» Хытайлы уйгурларың понбархт алмага баран түркмен аялларына йүзлениши.

* * *

«Ондан-а энеңе ики халта ун диле!» «Сердара кувват диләлиң» дийип айдым айдян көшк артисти Атабай Чарыгулыевийң дервезесине язылан язгы.

* * *

Ёлда.

Ёлуң гырасында «Президент ве адалат догандыр» дийип язылгы. Сүрүжи кәйинийәр:

-- Адалатың доганы гурсун онда...

* * *

Башы дашары юртдан гайдып гелип, учардан дүшүп-дүшмән өзүне ене 35-50 яш гошмача өмүр берлендигини айдяр. Муны телевизорда диңләп отуран гелниң элиндәки чага чиркин гыгырып аглап башлаяр. Атасы оны көшешдирйәр: «Гой, аглама-хов! Өңки айдан геплеринде-де чын чыканы ёк, мунсам яландыр.»

Юрт. Эркин нешир. Эсасландыран Ё. Аннагурбан.

1998-нжи йылың ноябрында нешир эдилип башланды.

Интернетдәки сах.: yurt.annagurban.com